

ลูซ อิริกาเรย์, จูเลีย คริสเตวา และจูดิธ บัทเลอร์:
บทวิเคราะห์เชิงวิพากษ์
ว่าด้วยอัตตะและอัตภาวะทางเพศ
Luce Irigaray, Julia Kristeva, and Judith Butler:
A Critical Review of
Subject and Gender Subjectivity

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (Pinkaew Laungaramsri)¹

¹คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University
Professor, Dr., Department of Sociology and Anthropology,
Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University
Corresponding author email: pinkaew.l@cmu.ac.th.
(Received: May 14, 2025/ Revised: October 18, 2025/
Accepted: October 20, 2025)

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้ วิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดที่ว่าด้วยอัตตะ และอัตภาวะทางเพศ จากมุมมองของนักคิดสตรีนิยม 3 ท่าน ได้แก่ ลูซ อิริกาเรย์, จูเลีย คริสเตวา และ จูดีธ บัทเลอร์ ซึ่งเป็นนักคิดสตรีนิยมที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติจินตนาการที่มีต่ออัตตะ อัตภาวะ และความสัมพันธ์ของเพศภาวะ บทความได้แสดงให้เห็นถึงมุมมองที่ต่างกัน ของนักคิดทั้งสาม ต่อแนวคิดที่ว่าด้วยอัตตะ อัตภาวะ ร่างกายและเพศวิถี และชี้ให้เห็นถึง การท้าทายทฤษฎีจิตวิเคราะห์ที่ทรงอิทธิพลในการอธิบายอัตภาวะ ความสัมพันธ์ ทางเพศ และเพศวิถี ตลอดจนการนำเสนอทางเลือกใหม่เชิงจินตนาการที่มีต่อเพศ และ ความสัมพันธ์ทางเพศที่แตกต่างกันของนักคิดทั้งสาม

คำสำคัญ: ลูซ อิริกาเรย์, จูเลีย คริสเตวา, จูดีธ บัทเลอร์, อัตตะ, อัตภาวะ, ร่างกาย, เพศวิถี

Abstract

This article provides a critical review of the concepts of subject and gender subjectivity from the perspectives of three influential feminist theorists: Luce Irigaray, Julia Kristeva, and Judith Butler. These thinkers have significantly influenced the revolutionary reimagining of subject, subjectivity, and gender. The article demonstrates the divergent viewpoints of these three theorists regarding concepts of subject, subjectivity, the body and sexuality, while highlighting their challenges to dominant psychoanalytic theories that have been influential in explaining subjectivity, sexual relations, and sexuality. Furthermore, it presents the distinct alternative imaginative propositions each theorist offers regarding sex and sexual relations.

Keywords: Luce Irigaray, Julia Kristeva, Judith Butler, Subjectivity, Body, Sexuality

คำนำ

วิกฤตของความทันสมัยในโลกตะวันตกทั้งในระดับวาทกรรมและระดับทฤษฎีได้นำมาซึ่งการทำทลายมนทัศน์ใจกลางของยุคสมัย ซึ่งได้แก่อัตถภาวะ และเปลี่ยนมนทัศน์ดังกล่าวให้กลายเป็นโจทย์ปัญหา แทนที่จะเป็นคำอธิบายถึงภาวะทันสมัย ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองในยุโรป สองสำนักคิดที่มีบทบาทสำคัญในการตรวจสอบวิกฤตแห่งความทันสมัย ได้แก่สำนักคิดเชิงวิพากษ์เยอรมัน (อาทิ จอร์เกน ฮาเบอร์มาส) และสำนักคิดฝรั่งเศส (เช่น พูโกต์, เดอเลซ, เดอริวิตา, และอิริกาเรย์)

ทั้งสองสำนักคตินั้นมีอิทธิพลต่อความคิดของสตรีนิยมในโลกตะวันตก โรซี แบรดอตติ (Rosi Braidotti) นักปรัชญาและนักสตรีนิยม ได้ตั้งข้อสังเกตว่าสำนักคิดสกุลฝรั่งเศสนั้นมีบทบาททางความคิดต่อปรัชญาสตรีนิยมมากกว่า โดยเฉพาะต่อสตรีนิยมในสายหลังโครงสร้างนิยม และหลังสมัยใหม่ (Braidotti 1994, 96) ทั้งสองสกุลความคิดนั้นต่างก็มีจุดร่วมกันในการนำเอามนทัศน์หลักของนักคิดในยุคเรืองปัญญา มาตั้งคำถาม ไม่ว่าจะป็นมนทัศน์ว่าด้วยความก้าวหน้า และการปลดปล่อยผ่านการใช้เหตุผลในงานของพูโกต์และเดอเลซนั้น การวิพากษ์ “มายาคติของการปลดปล่อยผ่านเหตุผล” (myth of liberation through reason) ได้นำไปสู่การตั้งคำถามต่ออุดมคติของความเป็นมนุษย์ และการสร้างความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ได้รับการสานต่อทางความคิดโดยนักคิดในสายสตรีนิยม สำหรับสตรีนิยมแล้ว วิกฤตของความคิดว่าด้วยเหตุผลนิยมได้เปิดโอกาสให้กับการพิจารณาอัตตะในแง่มุมใหม่ โดยการตั้งคำถามต่ออัตตะที่เป็นสากลและอเพศ ที่ใช้เป็นรากฐานในการอธิบายความเป็นบุคคลมาช้านาน พร้อมทั้งแสวงหามนทัศน์ใหม่ในการทำความเข้าใจความแตกต่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความแตกต่างทางเพศ (Braidotti *ibid*)

การนำมโนทัศน์เพศภาวะ (gender)¹ มาใช้เพื่ออธิบายความแตกต่างทางเพศ ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 1950 เป็นต้นมา ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทาง ความคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางเพศ และความสัมพันธ์ทางเพศที่ทำทนายความรู้และ ความเชื่อเกี่ยวกับความแตกต่างของมนุษย์ที่สนับสนุนโดยฐานคิดทางวิทยาศาสตร์ นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ใจกลางสำคัญของฐานคิดดังกล่าว ได้แก่ มโนทัศน์ ว่าด้วย ธรรมชาติ (Nature) ที่ถูกใช้เป็นจุดอ้างอิงความแตกต่างระหว่างบุคคล ไม่ว่าจะ เป็น เรื่องเชื้อชาติ หรือเรื่องเพศก็ตามที่ พฤติกรรมทางเพศที่แตกต่างกัน ถูกอธิบายผ่าน คุณลักษณะทางชีววิทยา เช่น พันธุกรรม และฮอร์โมน และถูกทำให้กลายเป็นคุณสมบัติ ที่ฝังแน่นในบุคคล เนื่องจากเป็นสิ่งที่สืบทอดมาทางพันธุกรรม แนวคิดที่ว่าเพศภายใต้ วิธีคิดแบบธรรมชาติกำหนดนี้ ถูกท้าทายโดยสตรีนิยม ซึ่งได้ตั้งคำถามต่อฐานคิดที่ว่าด้วย “ธรรมชาติ” ที่เป็นรากฐานสำคัญในการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของเพศหญิงมานับแต่ ประวัติศาสตร์ มโนทัศน์ว่าด้วยเพศภาวะ (gender) ได้ช่วยเปิดวิธีคิดใหม่ให้เห็นมิติของ การขึ้นต่อกันและกันของอัตลักษณ์ทางเพศ (interdependence of sexual identity) และ ปัญหาของแนวคิดแบบทวิลักษณ์นิยมที่แยกขั้วความแตกต่าง อีกทั้งสร้างคุณลักษณะที่ เหนือกว่า และ ต่ำกว่าให้กับคุณลักษณะทางเพศขึ้น และกลายเป็นความสัมพันธ์แบบ ลำดับชั้นทางอำนาจที่ประกอบสร้างอัตภาวะที่แตกต่างกันระหว่างเพศชายและ เพศหญิง และการทำให้เพศชายนั้น เป็นองค์ประธาน/อัตตะ (The subject) เป็นสิ่งที่ สมบูรณ์ (the absolute) ของความเป็นมนุษย์ ในขณะที่เพศหญิงนั้นเป็นได้ก็แต่เพียง ความเป็นอื่น (the Other) ของเพศที่สมบูรณ์เท่านั้น (Beauvoir 2010)

¹ Gender (เพศภาวะ, เพศสภาพ, เพศสถานะ) มีรากศัพท์มาจากคำละติน genus ซึ่งมีความหมายว่า ประเภท ชนิด หรือจำพวก นักเพศวิทยา (Sexologist) จอห์น มัณนี (John Money) มักถูกยกให้เป็น คนแรกที่แยกความหมายระหว่างเพศทางชีววิทยา กับบทบาททางเพศในปี ค.ศ.1955 แม้ว่าคำว่า gender จะถูกนำมาใช้ก่อนหน้านี้แล้ว เช่นในงานของนักจิตวิเคราะห์อเมริกัน แมดิสัน เบนท์ลีย์ (Madison Bentley) ผู้นิยาม gender ว่าคือด้านตรงกันข้ามของเพศ (Sex) ที่เกิดจากการขัดเกลากายทาง สังคม ในปี ค.ศ. 1945 และในงานของเดอโบวัวร์ (Simone de Beauvoir) ในงานเรื่อง *The Second Sex* (1949) ก่อนหน้างานของมัณนี คำว่า gender ไม่ได้ถูกใช้อย่างกว้างขวางมากนัก เมื่อนักสตรีนิยม เริ่มใช้คำดังกล่าวในการแยกความแตกต่างระหว่างเพศทางชีวกายภาพ กับการประกอบสร้างของ เพศภาวะ ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากอิทธิพลของงานของเดอโบวัวร์ นั้น ได้ทำให้คำว่า gender กลายเป็น คำที่ถูกใช้อย่างแพร่หลายทั้งในและนอกวงการวิชาการ (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน *A History of 'Gender'* (Meyerowitz 2008))

ทั้งนี้ ในทางปรัชญานั้น อัตตะ (subject) มักถูกนิยามว่าหมายถึง ผู้ที่รับรู้และมีสำนึกของตนเอง คิดได้ เป็นองค์ประธานผู้ตระหนักรู้ในการดำรงอยู่ และดังนั้นจึงแตกต่างจาก วัตถุ (object) ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกรับรู้ และปราศจากการมีสำนึกหรือตระหนักรู้ในการดำรงอยู่ การแยกความแตกต่างระหว่างอัตตะและวัตถุ เป็นใจกลางสำคัญของปรัชญาตะวันตก ที่ซึ่งอัตตะ ในฐานะสิ่งมีชีวิต/มนุษย์ ที่อยู่ในตำแหน่งศูนย์กลางได้มอง และสังเกตสังเกตโลกผ่านสายตาและความคิดของมนุษย์ ในขณะที่วัตถุนั้นคือโลก อัตตะจึงเป็นการดำรงอยู่ที่กระทำการ มีประสบการณ์ที่รู้สำนึก และอยู่ในความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ ที่ดำรงอยู่นอกอัตตะ นักปรัชญายุคเรืองปัญญา เช่น René Descartes ได้ทำให้ความหมายของอัตตะ มีนัยแห่งทวิลักษณ์มากยิ่งขึ้น เมื่อการคิดเชิงเหตุผลของอัตตะถูกให้ความสำคัญเหนืออารมณ์และความรู้สึก ในการเข้าใจและสร้างความรู้เกี่ยวกับโลก วลี “ฉันคิด ฉันจึงมีอยู่” (Cogito ergo sum) ของเดการ์ตได้ผูกโยงอัตตะเข้ากับกระบวนการคิดและปัญญาที่แยกออกโดยสิ้นเชิงจากการรับรู้เชิงผัสสะและร่างกายของมนุษย์ อัตตะในฐานะองค์ประธานเชิงเหตุผล (rational subject) ได้เป็นตัวแทนสำคัญของอิสรภาพของบุคคล ผู้ซึ่งเป็นผู้กระทำการที่รับผิดชอบ รู้คิดและรู้สำนึก

แนวคิดที่ว่าด้วยอัตตะ และอัตภาวะดังกล่าว ได้ถูกท้าทายโดยนักสตรีนิยมซึ่งวิพากษ์รูปแบบของอัตตะของปรัชญาในยุคครุ้แจ้งที่เน้นความเป็นเหตุเป็นผล ปราศจากการเกาะเกี่ยวกับอารมณ์ ความรู้สึก และร่างกาย ในฐานะคุณลักษณะสากล และเป็นกลาง โดยเห็นว่าอัตตะดังกล่าว มีที่มาจากระบบคุณค่าของความเป็นชาย และทวิลักษณ์ของวิถีคิดระหว่างความคิดกับร่างกาย นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่าอัตตะดังกล่าวเบียดขับการดำรงอยู่ของอัตตะเพศหญิงให้กลายเป็นอัตตะที่เป็นอื่น (Beauvoir 2010) อัตตะทางเพศนั้นถูกผลิตสร้างขึ้นผ่านการทำซ้ำของการแสดงตามปทัสสถานทางเพศ (Butler 1990) และแฝงฝังไปด้วยลัทธิลึงค์เป็นใหญ่ (Phallogocentrism) ในโลกทางปรัชญาของเพศชาย (Irigaray 1985b)

ในบทความชิ้นนี้ ผู้เขียนเลือกนักคิดสตรีนิยมที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติจินตนาการที่มีต่อความสัมพันธ์ของเพศภาวะ ความสัมพันธ์ทางอำนาจ และแนวคิดที่ว่าด้วยอัตภาวะสามท่าน ได้แก่ ลูซ อิริกาเรย์ (Luce Irigaray), จูเลีย คริสเตวา (Julia Kristeva) และ จูดิธ บัทเลอร์ (Judith Butler) โดยเปรียบเทียบให้เห็นถึงข้อถกเถียงจากมุมมองที่แตกต่างกันที่มีต่อแนวคิดที่ว่าด้วยอัตตะ อัตภาวะ ร่างกายและเพศวิถี การท้าทายทฤษฎีจิตวิเคราะห์ที่ทรงอิทธิพลในการอธิบายอัตตะ อัตภาวะ และเพศวิถี ตลอดจนการนำเสนอทางเลือกใหม่เชิงจินตนาการที่มีต่อเพศ และความสัมพันธ์ทางเพศที่แตกต่างกันของนักคิดทั้งสาม

ลูซ อิริกาเรย์กับอัตภาวะทางเพศ

อิริกาเรย์ (Luce Irigaray) เป็นทั้งนักปรัชญาสตรีนิยม และนักจิตวิเคราะห์ชาวฝรั่งเศส และเป็นหนึ่งในบรรดานักปรัชญาสตรีที่ทรงอิทธิพลจำนวนมากนักในยุคหลังสตรีนิยมของฝรั่งเศส (นักปรัชญาร่วมสมัยท่านอื่น ได้แก่ Hélène Cixous และ Julia Kristeva) อิริกาเรย์ เป็นที่รู้จักในแง่ของการใช้แนวทางด้านปรัชญา จิตวิเคราะห์ และภาษาศาสตร์ในการวิพากษ์อุดมการณ์ลึงค์เป็นศูนย์กลาง (Phallogocentrism) ในทฤษฎีทางปรัชญา จิตวิเคราะห์ และภาษาศาสตร์ เธอเคยเป็นสมาชิกของสถาบัน Ecole Freudienne ของฌาคส์ ลากอง (Jacques Lacan) แต่ต่อมาถูกขับออกอันเนื่องมาจากจุดยืนสตรีนิยมในจิตวิเคราะห์ของเธอ งานของอิริกาเรย์ให้ความสำคัญกับสองประเด็นที่เธอเห็นว่ามีค่าสำคัญสำหรับผู้หญิง กล่าวคือ การวิเคราะห์จิตไร้สำนึก และการวิเคราะห์สมมติฐานทางวัฒนธรรมที่อยู่ภายใต้แนวคิดทางปรัชญาตะวันตกและจิตวิเคราะห์ โดยพยายามแสวงหาแนวทางในการเปลี่ยนแปลงทางภาษาและวัฒนธรรมซึ่งเธอเห็นว่าเป็นสาเหตุเชิงโครงสร้างสำคัญที่เบียดขับการดำรงอยู่ของผู้หญิง งานของอิริกาเรย์ทบทวนปรัชญาของนักคิดเพศชายที่ทรงอิทธิพลในโลกตะวันตกซึ่งได้แก่เพลโต, เดการ์ตส์, เฮเกิล, นิตเช, คานท์และเดอริวิตา แม้ว่าจะจะเป็นลูกศิษย์ของลากอง แต่งานเขียนของอิริกาเรย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง *Speculum of the Other Woman* (1985a) ซึ่งวิเคราะห์อำนาจของเพศวิถีชายในปรัชญาและจิตวิเคราะห์ตะวันตก และการพยายามสร้างปรัชญาที่นับเอาความเป็นหญิงเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการอธิบายการดำรงอยู่ของมนุษย์และอัตภาวะ ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำทลายวงการปรัชญาและจิตวิเคราะห์ตะวันตก โดยเฉพาะการตั้งคำถามต่อนิยามว่าด้วยอัตตะ ที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของเพศชายตลอดมา ดังที่ อิริกาเรย์ ได้กล่าวไว้ในบทหนึ่งของ *Speculum* ว่า “ทฤษฎีเกี่ยวกับอัตตะใดก็ตาม มักถูกยึดเอาไปโดยเพศชาย” (Irigaray 1985a, 133-146)² ซึ่งเป็นข้อเสนอที่สะท้อนปัญหาการมีอำนาจเหนือทางเพศ (gender dominance) ของการวิเคราะห์อัตภาวะเป็นอย่างดี แม้ว่าอิริกาเรย์จะเห็นด้วยในสิ่งที่ลากองเรียกว่า อัตภาวะ ที่ดำรงอยู่ในโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ (the Symbolic) แต่อิริกาเรย์โต้แย้งว่า อัตภาวะดังกล่าวเป็นเพียงภาพแสดงแทนของจินตกรรมของเพศชาย

² ข้อบทที่ 14 “Any Theory of the “Subject” Has Always Been Appropriated by the “Masculine” ใน *Speculum of the Other Women* (Irigaray 1985a)

งานเขียนเรื่อง *Speculum of the Other Woman* ของอิริกาเรย์ ได้ใช้แนวทางแบบหลังสมัยใหม่ ในการท้าทายวิธีคิดแบบลึงก์เป็นศูนย์กลาง (phallogocentrism) ที่ซ่อนอยู่ในปรัชญา ภาษาศาสตร์ และจิตวิทยา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแนวคิดที่ว่าด้วยอัตตะ โดยตั้งคำถามต่อทฤษฎีที่วางอยู่บนการแยกส่วนระหว่างองค์ประธาน (subject) ในฐานะผู้รู้ กับวัตถุแห่งความรู้ อัตภาวะประเภทนี้ปรากฏให้เห็นในงานของนักปรัชญาคานท์ และตัวแบบอัตตะอุดรวิสัย (Transcendental subject) ของความรู้ ผู้ประธานและควบคุมผัสสะและการรับรู้อันหลากหลายที่ได้รับจากประสบการณ์เชิงผัสสะ และก่อรูปเป็นสนามแห่งประสบการณ์ อิริกาเรย์ เห็นว่าอัตตะอุดรวิสัยชนิดนี้ มีสมมติฐานมาจากตำแหน่งแห่งที่ของอัตตะที่แยกออกจากวัตถุ อีกทั้งอยู่เหนือวัตถุ ตัดตนเองออกจากความสัมพันธ์เชิงประจักษ์ของวัตถุที่พวกเขาอ้างความรู้เหนือวัตถุเหล่านั้น³ อิริกาเรย์เห็นว่าเงื่อนไขสำคัญที่ให้อภิสิทธิ์ต่อแก่การสร้างความหมายของอัตภาวะในญาณวิทยาที่มีศูนย์กลางที่เพศชายนั้น ได้แก่ปฏิบัติการเชิงภาษา ซึ่งแฝงฝังอยู่ภายในด้วยความเป็นชายและประสบการณ์ของความเป็นชาย ปฏิบัติเชิงภาษาอันเป็นรากฐานสำคัญในการอธิบายทางทฤษฎีโดยตัวของมันเอง จึงเปิดโอกาสและพื้นที่ที่ความเป็นหญิงจะสามารถส่งเสียงออกมาได้ อัตภาวะภายใต้ปรัชญาในยุคเรืองปัญญาจึงเป็นอัตภาวะที่ปฏิเสธการดำรงอยู่ของเพศหญิง ไม่ว่าจะเป็นการแสดงแทน วาทกรรมหรือความปรารถนา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เป็นอัตตะที่เป็นเพศชายนั่นเอง

ภาษา ความเป็นเพศ กับอัตตะในฐานะผู้พูด

การวิเคราะห์การผลิตสร้างภาษาถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในงานศึกษาของอิริกาเรย์ซึ่งชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาษา เพศ และอัตภาวะ ตลอดจนอำนาจนำของชายเป็นศูนย์กลางในโครงสร้างทางภาษา ในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับภาษาศาสตร์ อิริกาเรย์เสนอว่า สิ่งที่ยังดำรงอยู่นั้นคือ ทวิอัตตะ/ประธาน ที่ไม่อาจลดทอนอันใดอันหนึ่งลงเป็นอีกสิ่งหนึ่ง และการแสดงออกทางด้านภาษานั้นเต็มไปด้วยมิติทางเพศที่แตกต่างกัน ข้อเสนอของอิริกาเรย์เองนั้นมาจากงานศึกษาของเธอกับคนไข้ด้านจิตเวช อิริกาเรย์ได้ให้ชุดของคำจำนวนหนึ่งที่เหมือนกันกับคนไข้หญิงและชาย และ

³ โปรดดู *Speculum of the Other Woman* โดยเฉพาะบทที่ 14 “Any Theory of the “Subject” Has Always Been Appropriated by the “Masculine”

ขอให้คนไข้เหล่านั้นนำคำที่ได้รับมาแต่งประโยค เช่น คำว่า เห็น ตัวตน เลื้อยผู้หญิง เป็นต้น ข้อค้นพบที่น่าสนใจจากงานศึกษานี้ได้แก่การที่ประโยคที่แต่งโดยหญิงและชายนั้นมีลักษณะทางเพศที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะเมื่อนำมาตอบคำถามที่ว่า ใครเป็นประธานในประโยค? ใครที่ถูกกระทำในประโยค? ใคร/อะไรที่อยู่ในความสัมพันธ์ภายในประโยค? ประโยคมีลักษณะเช่นไร (บอกเล่า คำถาม หรือปฏิเสธ)?

อิริกาเรย์พบว่า 1) ผู้ชายส่วนใหญ่มักจะกำหนดตนเองให้เป็นผู้พูดในประโยคมากกว่าผู้หญิง 2) ผู้หญิงมักจะใช้โครงสร้างประโยคแบบอภิปราย (Dialogic) มากกว่าผู้ชาย ผู้ชายนั้นมักสร้างประโยคที่แสดงถึงความสัมพันธ์ที่พวกเขามีกับโลก ในขณะที่ผู้หญิงมักสร้างประโยคที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมากกว่า 3) ผู้หญิงมักจะอธิบายความแตกต่างในแง่บวก และจะใช้ประโยคในเชิงคำถาม 4) ประโยคของทั้งผู้หญิงและผู้ชายมักมีเพศหญิงเป็นประธานของประโยคหรือเป็นประโยคที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับผู้หญิง (Hass 2000, 65-66) ข้อมูลจากการศึกษาดังกล่าวสะท้อนข้อค้นพบเกี่ยวกับปฏิบัติการด้านภาษาของนักภาษาศาสตร์ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับเพศหญิง บางท่าน เช่น Lakoff (1975) และ Tannen (1991) ซึ่งวิเคราะห์แนวโน้มที่การใช้ภาษาของผู้หญิงสะท้อนการสถาปนาความสัมพันธ์ ในขณะที่ผู้ชายนั้นมักสถาปนาการมีอำนาจเหนือ⁴

วิธีวิทยาในการศึกษาภาษาและการพูดของอิริกาเรย์นั้น พยายามชี้ให้เห็นว่าการพูดนั้นเป็นการแสดงออกถึงความเป็นเพศ ซึ่งแตกต่างไปจากการวิเคราะห์ด้านปรัชญาและภาษาศาสตร์ทั่วไป ที่ถือเอาภววิสัยของภาษาเป็นวัตถุเบื้องต้นของการศึกษา ในขณะที่อิริกาเรย์นั้นมองว่าภาษานั้นสะท้อนอัตตะที่มีตำแหน่งแห่งที่เฉพาะ (Situating, speaking subject) แม้ว่าอิริกาเรย์จะดำเนินรอยตามลากองในการนำเอาการวิเคราะห์ภาษาในเชิงโครงสร้างแบบเฟอ์ดินองด์ เดอ โซซูร์, โรมัน จาคอบสัน และเอมิล เบนเวนนิสต์ มาใช้ในการทำความเข้าใจจิตไร้สำนึก แต่อิริกาเรย์กลับเห็นว่าแนวทางดังกล่าวมีข้อจำกัด สิ่งที่ขาดหายไปในทฤษฎีของลากองนั้น ได้แก่การพิจารณามิติของความแตกต่างทางเพศในการผลิตภาษา (Hass 2000, 67)

⁴ แนวโน้มดังกล่าว ไม่ได้หมายความว่าวิธีการพูดเป็นตัวแสดงถึงอัตลักษณ์ความเพศ ในทางตรงกันข้าม สิ่งที่อิริกาเรย์พยายามชี้ให้เห็นคือ ภาษานั้นไม่ได้มีความเป็นกลางทางเพศ หากแต่ถูกผลิตสร้างขึ้นบนโครงสร้างทางเพศที่มีอิทธิพลต่อวิธีการที่หญิงและชายใช้ภาษา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การพูดนั้นมีความเป็นเพศ (Speech is sexed.)

ใน *This Sex Which is Not One* (ในภาษาฝรั่งเศส *Ce sexe qui n'en est pas un*) อิริกาเรย์ ได้แสดงให้เห็นถึงการเมืองเรื่องเพศที่แฝงฝังอยู่ในโครงสร้างภาษา (Irigaray 1985b) ในภาษาฝรั่งเศสนั้น คำนามและสรรพนามทุกคำล้วนมีเพศ คำว่า “เพศ” ในภาษาฝรั่งเศส เป็นคำนามเพศชาย ต้องใช้คำนำหน้านามว่า “le” (le sexe) ภายใต้แบบแผนทางไวยากรณ์ทางเพศเช่นนี้ เพศหญิงนั้นย่อมเป็นส่วนย่อยของเพศชายเสมอ ซึ่งงานชิ้นนี้ของอิริกาเรย์จึงท้าทายความเป็นเพศของคำว่าเพศที่ถูกกำหนดโดยภาษา เพศหญิงในฐานะที่เป็นเพศนั้น ไม่ใช่สิ่งที่จะถูกกลืนกลายหรือทำให้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของเพศชาย ดังนั้นเพศจึงไม่ได้มีฐานะเป็นเอกพจน์ (un ในภาษาฝรั่งเศส, one, a ในภาษาอังกฤษ) ที่เป็นชาย หรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Unified) หากแต่มีหลากหลายแตกต่าง และไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน

งานศึกษาเกี่ยวกับปฏิบัติการของการพูด (The act of uttering) ของอิริกาเรย์ ซึ่งให้ความสำคัญกับการกระทำ (the act, uttering) แทนที่จะเป็นการพูด (utterance) ในฐานะวัตถุแห่งการวิเคราะห์นั้น สิ่งที่อิริกาเรย์สนใจ ได้แก่การทำความเข้าใจสไตล์ของวาทกรรมเฉพาะที่ผู้พูดแสดงออกมา การให้ความสำคัญต่อการกระทำ และสไตล์ดังกล่าว ทำให้สามารถเข้าใจวิธีการพูดของผู้คนที่ฉีกออกไปจากกรอบคิดที่ถือเอาแบบแผนการพูดประเภทใดประเภทหนึ่งเป็นมาตรฐาน (เช่นการพูดแบบเพศชาย/การพูดแบบ “คนปกติ) ในขณะที่การพูดที่ไม่ตรงตามแบบแผนจะถูกนิยามว่าเป็นการพูดที่เบี่ยงเบนไปจากแบบแผน (เช่นการพูดของผู้หญิง การพูดของคนที่ถูกวินิจฉัยว่าเป็นโรคจิตเภท)

ภาษาสำหรับอิริกาเรย์แล้ว วางอยู่บนการแยกออกจากกันของอัตตะสองประเภท ได้แก่อัตตะผู้พูด (Speaking subject) กับ อัตตะเชิงไวยากรณ์ (Grammatical subject) อัตตะประเภทแรกที่ทารกมีประสบการณ์ได้แก่ อัตตะเชิงไวยากรณ์ คือ “ฉัน” และ “เธอ” ซึ่งสอดคล้องกับอัตตะผู้พูด “ฉัน” กับ “เธอ” แต่ในขณะที่สังเกตการเผชิญกันด้วยภาษาระหว่างพ่อและแม่แล้ว เด็กทารกก็เริ่มค้นพบว่า “ฉัน” ในเชิงไวยากรณ์นั้น หมายถึง “ผู้ที่ปล่อย (สาร/คำสั่ง)” กับ “เธอ” ในเชิงไวยากรณ์ หมายถึง “ผู้รับ (สาร/คำสั่ง)” คำว่า “ฉัน” ไม่ได้แปลว่า “ฉัน” ในฐานะผู้ที่กำลังพูดเสมอไป การเผชิญหน้ากันระหว่างทารกและบิดาและมารดา ยังนำไปสู่การได้พบกับบุคคลที่สามทางภาษาในร่างกายของทารก ซึ่งถูกพูดถึงในแง่ของ “เธอ” หรือ “เขา” ในการพูดคุยระหว่างบิดาและมารดา เด็กทารกนั้น ถูกกีดกันออกจากการเป็นอัตตะผู้พูด และถูกนับเข้าเป็นอัตตะเชิงไวยากรณ์

อิริกาเรย์ชี้ให้เห็นว่า ตำแหน่งของประธาน (Subject) และ กรรม (Object) นั้น เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดมาก่อนในภาษา และดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่ประกอบสร้างมาก่อนผู้พูด ประธานของความรู้ยังมีคุณลักษณะอื่นอีกสองลักษณะ ได้แก่ อัตลักษณ์ทางเพศชาย (เช่น สรรพนามของเพศชาย (He-- เขา) และบทบาทของประธานของวาจา เช่น I speak (ผมพูด) องค์ประกอบทั้งสาม ซึ่งได้แก่ ประธานของความรู้, ความเป็นเพศชาย, และ อัตตะที่พูด ได้ทำให้การเป็น ผู้พูดชาย กับ องค์ประธานของความรู้ นั้น กลายเป็น สิ่งเดียวกัน ซึ่งมีนัยว่า หากนักปรัชญาเพศหญิงต้องการที่จะไปสู่ตำแหน่งของการเป็น อัตตะอูตรวิสัย (Transcendental subject) ย่อมต้องพูดด้วยเสียงของเพศชายและยอมรับ เอาจินตทัศน์แบบเพศชายเข้าเป็นของตน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ หากเพศหญิง ต้องการที่มีสถานะเป็นอัตตะ เธอจะต้องกลืนกลายเข้าสู่อัตภาวะของเพศชาย ในขณะที่ ตำแหน่งแห่งที่ของอัตตะของผู้หญิงเองนั้น ไม่ได้ดำรงอยู่ ในขณะเดียวกัน วัตถุแห่ง ความรู้นั้น เนื่องจากที่เป็นวัตถุ “เพื่อ” องค์ประธาน และปราศจากอัตภาวะของตนเอง ย่อมเป็นการดำรงอยู่ (Being) ที่ปราศจากการพูด

อิริกาเรย์เห็นว่า วัตถุ (หรือกรรม) นั่นคือ เพศหญิงที่ไม่ถูกยอมรับ หรือผู้หญิง ในฐานะวัตถุทางเพศ อิริกาเรย์ใช้สรรพนาม she (เธอ) ในการกล่าวถึงวัตถุแห่งความรู้ ที่สะท้อนถึงสถานะของความเป็นหญิงที่ถูกทำให้เป็นวัตถุทางเพศที่ถูกประกอบสร้างขึ้น โดยการมองของเพศชาย (Schutte 1991) และชี้ให้เห็นว่าเราไม่อาจแยกญาณวิทยา ออกจากการเมืองเรื่องเพศได้ องค์ประธานของความรู้ ผู้ซึ่งวางตำแหน่งแห่งที่ของตน ห่างจากวัตถุแห่งความรู้ มีคุณสมบัติของผู้พูดที่เป็นชาย ในขณะที่วัตถุแห่งความรู้นั้น มีสถานะของเพศหญิง ที่ปราศจากซึ่งเสียงภายใต้วาทกรรมของพวกเขา การตีความ อัตภาวะเช่นนี้ของอิริกาเรย์ ได้ทำให้มุมมองที่มีต่อกระบวนการของมนุษย์ที่ค่อย ๆ ตระหนักรู้ในตัวเองในฐานะที่เป็นอัตตะ เป็นกระบวนการที่ถูกอธิบายผ่านเลนส์ ของความเป็นเพศชาย ในขณะที่กระบวนการทัศน์ว่าด้วยการตระหนักรู้ในตัวตน (Self-consciousness) ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการต่อสู้ทางประวัติศาสตร์เพื่อความเสมอภาค อิศรภาพ และความเป็นธรรม ตลอดจนอำนาจในการกำหนดตนเอง (Self-determination) ล้วนวางอยู่บนแนวคิดของตัวตนของเพศชาย

ใน *Speculum of the Other Woman* (1985a) อิริกาเรย์เสนอว่าปรัชญาตะวันตก เป็นปรัชญาที่วางอยู่บนกระบวนการที่เธอเรียกว่า “Specularisation”⁵ หรือการทำให้เป็นกระจกเงา ซึ่งตั้งคำถามต่อการนำเอาจินตนาการของตน มาเป็นภาพแทนของโลก และตั้งมั่นไม่ว่าจะมองไปทางไหนก็ตาม พวกเขาจึงเห็นแต่ภาพสะท้อนของตัวเอง อิริกาเรย์ท้าทายทฤษฎีจิตวิเคราะห์ซึ่งอธิบายการก่อตัวของอัตตะผ่านทฤษฎีกระจกเงา โดยชี้ให้เห็นถึงความเป็นเพศในอัตตะ (Sexed embodiment of the subject) ที่ซึ่งการมองเห็นตนเองในกระจกเงานั้นขั้บตันให้เกิดอึดภาวะ การมองภาพตนเองในกระจกเงานี้ ก่อให้เกิดภาวะการสร้างภาพในกระจกเงา (Specularisation) ซึ่งหมายถึงกระบวนการที่โครงสร้างของอึดภาวะเพศชายวิวัฒนาการขึ้นผ่านการสะท้อนตัวตนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อุปลักษณะกระจกเงาของโลกได้ทำให้อัตตะเพศชายสามารถฉายภาพอัตตะของตนไปสู่โลก ซึ่งได้กลายเป็นเครื่องมือที่ส่องสะท้อนตัวตนของตนเองในทุกที่ที่เขามอง

ส่วนผู้หญิงนั้นเปรียบเสมือนสสาร ร่างกายหรือรอยต่างของวัตถุที่กระจกเงาได้ถูกสร้างขึ้น พวกเขาประกอบกันขึ้นเป็นกระจกเงาซึ่งสะท้อนภาพสะท้อนของตนเองไว้ ทำให้พวกเขาไม่สามารถแม้แต่จะมองเห็นตนเองได้ ทั้งที่มารดานั้นเป็นผู้สนับสนุนคนแรกในการทำให้เพศชายสามารถจินตนาการในอัตตะของตนเองได้ อิริกาเรย์เห็นว่าการที่ผู้หญิงไม่สามารถถูกสะท้อนภาพได้ จึงเท่ากับถูกสังหารในเชิงสัญลักษณ์ในกระบวนการที่ผู้ชายก้าวเข้าสู่วัฒนธรรม แต่ในขณะเดียวกันผู้หญิงเองก็เป็นส่วนสำคัญในการเมืองของกระจกเงา ภาวะดังกล่าวสะท้อนความย้อนแย้งของการพึ่งพา (dependence) และการลบออก (erasure) ของผู้หญิงในวัฒนธรรม สำหรับอิริกาเรย์แล้ว กระบวนการสร้างกระจกเงา จึงมีฐานะเป็นกระบวนการที่รวมเอาความแปลกแยก (alienation) เข้าไว้ด้วยในสนามแห่งการทัศน (visual field) ประสบการณ์ของกระจกเงาจึงประกอบไปด้วยการกีดกันอัตตะ โดยการไม่ปรากฏของอัตตะจากภาพสะท้อนของตัวเอง ซึ่งได้ทำให้

⁵ ในทฤษฎีของลากอง ภาพสะท้อนจากกระจกเงาถือเป็นองค์ประกอบหลักในกระบวนการสร้างตัวตนเชิงจินตนาการ ลากองเสนอว่า ความสามารถของทารกชายในการตระหนักถึงภาพของเขาในกระจกเงา (Specular image) เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการก่อตัวของอึดภาวะของมนุษย์ และเป็นรูปแบบขั้นปฐมของการนิยามตัวตน เมื่อทารกชายถือเอาภาพสะท้อนนั้นเป็นตัวตนของตน ภาพกระจกเงาจึงเป็นผลแห่งการกระทำการนิยามตัวตนที่ซึ่งอัตตะคาดหวังในการสูกงอมของอำนาจของเขาที่มีในภาพสะท้อน André Green และ Luce Irigaray ใช้คำว่า Specularisation หรือการทำให้เป็นกระจกเงา เพื่อโต้แย้งมโนทัศน์ภาพสะท้อนจากกระจกเงาของลากอง

กระบวนการทำให้เป็นกระจกเงาดังกล่าวนั้นสร้างอำนาจของการไม่สามารถตระหนักในตนเอง (de-realizing power) ขึ้น กล่าวคือ เนื่องจากผู้หญิงถูกทำให้แปลกแยกจากตัวตนของตนเอง อันเป็นผลมาจากการไม่เห็นภาพสะท้อนของตนเอง พวกเขาจึงถูกทำให้กลายเป็นสภาวะที่ว่างเปล่า หรือผู้ที่ไม่ถูกมองเห็น (invisible) ได้แต่ทำหน้าที่เป็นเพียงวัตถุที่ทำให้เพศชายสามารถส่องสะท้อนตัวเองในตัวเธอ และผ่านตัวเธอ การที่เพศชายสามารถสะท้อนความคิด คุณค่า และความปรารถนากลับมาที่ตัวเอง อัตตะเพศชายจึงสามารถสร้างโลกที่เต็มไปด้วยความเหมือน (Sameness) ในขณะที่ผู้หญิงนั้นไม่เคยปรากฏในฐานะที่เป็นอัตตะหรือตัวแทนของตนเองอย่างสมบูรณ์ กระจกเงาจึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอำนาจในการควบคุม ที่ซึ่งความแตกต่างไม่สามารถที่จะถูกมองเห็นได้ในกระจกเงา เนื่องจากภาพสะท้อนนั้นเป็นภาพแห่งอัตตะที่มีตัวตนประเภทเดียวกัน ซึ่งก็คืออัตตะเพศชายนั่นเอง (Irigaray 1985a, 210)

กระบวนการสร้างตัวตนภายใต้กระจกเงานั้นได้ถูกแทรกเข้าไปในโลก การที่จะคิดและแสดงออกถึงระบบคุณค่าที่แตกต่างไปจากเพศชายของเพศหญิง จึงเป็นเรื่องที่ยากลำบาก และมักถูกตีตราว่าเป็นสิ่งที่ไร้เหตุผล (Carol 2019) แม้แต่แนวคิดเสรีนิยมว่าด้วย “ความเสมอภาค” ก็ยังเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการ Specularisation ซึ่งสร้างความหมายของมนุษย์ (Human) ว่าเป็นกลาง ทั้งที่เป็นภาพสะท้อนของอัตตะของเพศชาย ข้อวิพากษ์ของอิริกาเรย์จึงไม่เพียงสะท้อนปัญหาของจิตวิเคราะห์ที่วางอยู่บนตัวแบบของเพศชายเท่านั้น หากแต่ยังแสดงให้เห็นถึงปัญหาที่ผู้หญิงต้องประสบหากต้องการจะเข้าเป็นส่วนหนึ่งทางสังคมการเมืองที่ผู้หญิงอาศัยอยู่ ในการจะทำเช่นนั้นได้ ผู้หญิงต้องกระทำในฐานะที่เป็นอัตตะเพศชาย ในนามของความเสมอภาคของเพศประเภทเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องเพราะไม่มีตำแหน่งแห่งที่ของอัตตะเพศหญิงที่สอดคล้องกับร่างที่เป็นตัวแทนของความเสมอภาคนั้น ไม่มีระบบคุณค่าที่แตกต่างออกไปจากคุณค่าของเพศชาย หรือกระทั่งการทำความเข้าใจโลกที่แตกต่างออกไปจากมุมมองของเพศชาย

⁴ Worker cooperative หากแปลตรงตัวเป็นภาษาไทย หมายถึง สหกรณ์แรงงาน อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนใช้คำว่าสหภาพความร่วมมือโดยคนทำงานเพื่อเน้นถึงลักษณะการรวมกลุ่มที่สมาชิกทุกคนต่างเป็นเจ้าขององค์กร ด้วยแนวคิดการกระจายอำนาจจากศูนย์กลางแบบลำดับขั้นสู่ประชาธิปไตยในการบริหารจัดการ สหภาพความร่วมมือโดยคนทำงานระดับประเทศของญี่ปุ่น (Japan Workers' Co-operative Union; JWCU) เกิดขึ้นราวทศวรรษ 1950 เพื่อเป้าหมายในการสร้างโอกาสการจ้างงานหลังภาวะสงคราม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ว่างงาน พลเมืองวัยกลางคนและสูงวัย

เพศหญิงจึงเป็นเพศที่ปราศจากซึ่งอำนาจในการสัมพันธ์กับวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นเพศหญิง และดังนั้น กฎต่าง ๆ ที่จัดระเบียบสังคมที่เราอยู่ จึงเป็นสิ่งที่ถูกให้คุณค่า โดยความต้องการ ความปรารถนา และการแลกเปลี่ยนระหว่างกันของเพศชาย (Irigaray 1985a, 211)

ภายใต้โลกทางทฤษฎีของเพศชาย เพศวิถีของเพศหญิงนั้น ไม่เคยถูกวิเคราะห์ทางทฤษฎีอย่างจริงจัง สำหรับพรอยด์แล้ว การเข้าใจเพศวิถีของเพศหญิงต้องรองจนกว่าแบบแผนของเพศวิถีของชายได้ถูกสร้างขึ้นมาก่อน แม้ว่าหลักฐานที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์จะมาจากคนไข้จิตเวชที่เป็นเพศหญิงก็ตามที่ พรอยด์นั้นแปลความประสบการณ์ของคนไข้หญิงของเขาด้วยแม่แบบของเพศชาย ผลก็คือ การบังคับให้ตีความเพศวิถีของเพศหญิงราวกับว่ามันเป็นเพียงสิ่งสะท้อนเพศวิถีของเพศชาย (คลิตอริสนั้นคือสิ่งแทนองคชาติ) หรือมิเช่นนั้นก็สร้างภาพแทนของเพศวิถีของหญิงในฐานะสิ่งที่ไม่สมบูรณ์ (อวัยวะเพศของหญิงถูกนิยามว่าเป็นสิ่งที่ขาด เมื่อเปรียบเทียบกับองคชาติของเพศชาย) (Mansfield 2000) ผู้หญิงและความสุขทางเพศของพวกเขาไม่ถูกกล่าวถึงในมนทัศน์ว่าด้วยความสัมพันธ์ทางเพศ ชะตากรรมของพวกเขาถูกฉายภาพให้เป็นสิ่งที่ “ขาด” “ฝ่อ” (atrophy) และ “อิจฉาการมีองคชาติ” (penis envy) โดยที่องคชาติถูกจัดให้เป็นอวัยวะเพศเดียวที่มีค่า (Irigaray 1985b)

การกดทับเพศวิถีของเพศหญิงในโลกตะวันตกมีนัยของผลกระทบที่มากไปกว่าเพียงในความสัมพันธ์และการปฏิบัติทางเพศ หากแต่มีอิทธิพลต่อแบบแผนปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คน ที่ซึ่งการหมกมุ่นกับองคชาติ ไม่ว่าจะรูปร่างลักษณะหรือสัญลักษณ์ขององคชาติก็ตาม แทรกซึมไปทั่ววัฒนธรรมของสังคม องคชาติถูกมองว่าเป็นอวัยวะเพศที่ดีเลิศ สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับองคชาติ ชับเน้นความหมายของความแข็งแกร่ง การตั้งตรง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และการเห็นเด่นชัดซึ่งวางอยู่ตรงข้ามกับอวัยวะเพศหญิงที่ถูกทำให้กลายเป็นสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นได้ ผลที่ตามมาคือ ความเป็นชาย กลายเป็น “เศรษฐกิจ” (economy) ที่เน้นภาพที่มองเห็น (visual) การเน้นภาพประจักษ์ขององคชาติในสื่อและในสังคมของโลกตะวันตก ได้สร้างความเชื่อเชิงสุนทรียะขึ้น ที่ทำให้องคชาติกลายเป็นภาพอุดมคติเชิงคุณภาพที่มุ่งหาความเป็นเอกภาพ เสถียรภาพ มั่นคง และสมบูรณ์ ในฐานะคุณค่าสูงสุด ซึ่งตั้งอยู่ตรงกันข้ามกับสิ่งที่ไม่สมบูรณ์ ไม่กลมกลืน และขาดเสถียรภาพ ภาพลักษณ์ของเพศที่มั่นคงและเป็นเอกภาพนี้ ได้กลายมาเป็นพื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของเพศชาย

อิริกาเรย์นั้นพยายามชี้ให้เห็นว่าความเป็นหญิงนั้น ไม่ได้เป็นแก่นสารทางธรรมชาติ ที่มีอัตลักษณ์และนิยามที่คงที่ หรือตรึงอยู่ในความหมายใดความหมายหนึ่ง ที่แน่นอนตายตัว หากแต่ความเลื่อนไหลและปลายเปิดของความเป็นเพศหญิงเป็นคุณลักษณะสำคัญที่สร้างตำแหน่งแห่งที่ของเพศหญิงในสนามอันทรงพลวัตของอัตลักษณ์และความหมายทางเพศ ภายในโครงสร้างและบริบททางประวัติศาสตร์เฉพาะแน่นอนที่ว่า บริบทดังกล่าวย่อมหมายถึงความเป็นเพศชาย ระบบคุณค่าของเพศชาย และทฤษฎีต่างๆ ที่สร้างคู่ตรงข้ามขึ้นระหว่างเพศหญิงและเพศชาย สำหรับอิริกาเรย์แล้ว ทฤษฎีเหล่านั้น ซึ่งแน่นอนประกอบสร้างขึ้นโดยเพศชาย เป็นที่มาของปมปัญหาของอัตภาวะที่ตรึงและกดทับเพศหญิงไว้ในโลกที่พวกเขาไม่เคยได้เป็นองค์ประธานของตนเอง แม้ว่าอิริกาเรย์ เช่นเดียวกับนักสตรีนิยมสายหลังทันสมัยคนอื่นๆ เช่น เอเลน ซิกซู (Hélène Cixous) และ จูเลีย คริสเตวา จะเห็นว่าตำแหน่งแห่งที่ของผู้หญิงนั้น ถูกนิยามในความหมายของการขาด, ชายขอบ, ถูกกีดกัน, ละทิ้ง, และปฏิเสธ อันเป็นตำแหน่งแห่งที่ไม่เพียงในเชิงกายภาพ และหากแต่ในระดับจิตไร้สำนึกที่ทำให้การคิดและพูดเกี่ยวกับเพศหญิงและเพศชายนอกการควบคุมของอำนาจขององคชาติ ถูกจำกัดและกดทับ แต่ตำแหน่งแห่งที่ดังกล่าว ก็เป็นเงื่อนไขสำคัญที่เปิดโอกาสให้กับการท้าทายและทำให้เพศหญิงสร้างพื้นที่ในการเป็นตนเองได้ งานเขียนของอิริกาเรย์ จึงมุ่งที่จะแสวงหาพื้นที่หรือตำแหน่งแห่งที่เพศหญิงนั้นสามารถที่จะพูดได้ คำถามจึงได้แก่ ผู้หญิงนั้นสามารถที่จะพูดจากพื้นที่ของความ เป็นพ่อ หรือความเป็นแม่ หรือทั้งสองตำแหน่งแห่งที่ได้หรือไม่? หากผู้หญิงพูดจากตำแหน่งแห่งของบิดา พวกเขาจะยอมแปลกแยกจากอัตลักษณ์และความปรารถนาของตนเอง แต่หากพวกเขาพูดจากตำแหน่งแห่งที่ของมารดาในจินตนาการ (the Imaginary) ภายนอกโลกแห่งระเบียบสัญลักษณ์ พวกเขาจะเสี่ยงที่จะถูกมองว่าอยู่ในปริมาตรของทารก ผู้เต็มไปด้วยอารมณ์ที่ไม่สามารถควบคุมได้หรือความบ้า หรือหากจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของตนในฐานะมารดาในจินตนาการและในขั้นก่อนปมอีดีปัส (Pre-Oedipal) การการสร้างคุณค่าใหม่ของความเป็นหญิงที่เป็นบวก พวกเขาจะเสี่ยงต่อการถูกมองว่ากำลังสร้างประเภทใหม่ ของ “สัจจะ” (truth) ขึ้น ในฐานะภาพสะท้อนด้านตรงข้ามกับตำแหน่งแห่งที่ขององคชาติที่พวกเขาเคียดแค้น สภาวะที่ยากต่อการตัดสินใจเหล่านี้ สะท้อนความท้าทายในการพัฒนากรอบคิดด้วยอัตภาวะที่ไปพ้นจากเพศชายเป็นใหญ่ในหมู่นักสตรีนิยมตะวันตกเป็นอย่างดี

อศภาวะทางเพศในมุมมองของจูเลีย คริสเตวา

จูเลีย คริสเตวา เป็นนักทฤษฎีที่มีความสำคัญทางความคิดต่อแวดวงสตรีนิยม ในระหว่างทศวรรษที่ 1980-1990 คริสเตวาผลิตงานทั้งในทางทฤษฎีและงานวรรณกรรม จำนวนมาก ตัวอย่างเช่น *Revolution in Poetic Language* (1984), *Psychoanalysis and Faith* (1987), *The Black Sun: Depression and Melancholia* (1989), *Nations without Nationalism* (1993), *Tales of Love* (1987) เป็นต้น งานเรื่อง *Power of Horror: An Essay on Abjection* (1982) ของคริสเตวา ซึ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง abjection กับ ความสยดสยอง (horror) ถือว่ามีความสำคัญในการสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับอศภาวะที่ทำทลายในทัศนกระแสหลักว่าด้วยอศตตะ และอศภาวะในจิตวิเคราะห์โดยฟรอยด์ และ ลากอง

เช่นเดียวกับอิริกาเรย์ งานเขียนของจูเลีย คริสเตวา ได้รับอิทธิพลจากนักจิตวิเคราะห์เช่นลากอง คริสเตวานั้นไม่เห็นด้วยกับการอธิบายความเป็นเพศหญิงจากทัศนะแบบสาร์ตละนิยมนั้น และดังนั้น จึงไม่ได้ฝากความหวังไว้กับร่างกายของเพศหญิงหรือความเป็นแม่ในขั้นก่อนปมเอดีปัส นอกอำนาจขององคชาติ สำหรับคริสเตวาแล้ว ตำแหน่งแห่งที่เชิงจินตนาการนี้ปลอมไม่ต่างไปจากตำแหน่งแห่งที่อันทรงอำนาจของเพศชาย เพราะไม่ว่าจะตำแหน่งแห่งที่ประเภทใด ซึ่งต่อให้มีอำนาจ ต่างก็สามารถถูกดูถูกกลืนเข้าไปในภาษาและความหมายถูกเปลี่ยนให้แข็งกระด้างและกดขี่ได้ ทุก ๆ ตำแหน่งแห่งที่นั้นสามารถถูกกลืนกลายเป็นในโลกสัญลักษณ์ และไม่มีหลักประกันใดว่าตำแหน่งแห่งที่ดังกล่าวจะทำให้เพศหญิงสามารถท้าทายต่อระเบียบองคชาติของความหมายได้ ในการท้าทายระเบียบเชิงสัญลักษณ์ของเพศชายนั้น อิริกาเรย์เสนอตัวแบบของจินตนาการเพศหญิง (female imaginary) แทนที่ตัวหมายเชิงอุตรภาพของลากอง ข้อเสนอดังกล่าวเปิดให้เห็นทางเลือกในทางทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของเฟมินิสต์เพื่อคัดล้างกับกรอบคิดของเพศชาย และเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เพศหญิงสามารถสร้างอศภาวะของตนขึ้นมาใหม่ได้ สำหรับคริสเตวาแล้ว แนวทางของเธอแตกต่างไปจากอิริกาเรย์ เนื่องจากปฏิเสธทางเลือกเชิงอุดมคติ อีกทั้งยังใช้มโนทัศน์ว่าด้วย abject ในการอธิบายอศตตะ อศภาวะในมุมมองของคริสเตวานั้นไม่มีความสมบูรณ์ ไม่ต่อเนื่อง และเป็นกระบวนการมากกว่าที่จะเป็นโครงสร้างที่คงที่ แม้ว่าจะได้รับอิทธิพลทั้งจากฟรอยด์และลากอง แต่อศภาวะในทัศนะของคริสเตวากลับโต้แย้งกับความเสถียร ระเบียบ และคงที่ของอศตตะของทั้งฟรอยด์และลากอง โดยโอบรับความไม่ลงรอย ไม่แน่นอน

และกระทั่งอันตราย เข้าเป็นนิยามความหมายของอัตตะ ความขัดกันดังกล่าวสะท้อน การทำทนายอำนาจเชิงจารีตในแวดวงจิตวิเคราะห์ที่ต้องการจะควบคุมและจัดการกับโลก ในฐานะสิ่งเสถียรที่รู้ได้ ด้วยมโนภาพเกี่ยวกับโลกที่เคลื่อนไหวและไม่แน่นอน (Mansfield 2000)

อฏภาวะกับการกดเก็บที่ไม่เคยสมบูรณ์

ในการอธิบายกระบวนการในระดับจิตไร้สำนึก ที่ซึ่งพรอยด์ได้เคยอธิบายไว้ว่าเป็นปริณิชนที่การกดเก็บ (repression) สภาวะไร้สำนึกผุดขึ้นมาใหม่อีกครั้ง ผ่านความฝัน การพลั้งปาก และผ่านอาการทางจิต (Freud 1997) คริสเตวาเสนอว่า การกดเก็บวัตถุสภาพดังกล่าวไม่เคยสมบูรณ์ ในขณะที่เส้นแบ่งระหว่างสิ่งที่จิตสำนึก ยอมรับ และไม่ยอมรับนั้น ไม่ได้มีความชัดเจนหรือพร่าเลือน และในการกดเก็บที่ไม่สมบูรณ์นี้เอง ที่เราพบกับการเริ่มต้นกระบวนการของ abjection พรอยด์นั้นเห็นว่าการก่อตัวของอัตตะนั้นบรรลุสภาวะที่มั่นคงเมื่อเส้นแบ่งถูกลากขึ้นระหว่างความเป็นเหตุเป็นผลของบุคคลและหลักการของสังคม กับส่วนที่เหลืออยู่ของปมเอติปัสของบุคคล ส่วนลากองนั้นเห็นว่า อัตตะประกอบสร้างขึ้นด้วยการที่บุคคลก้าวเข้าสู่ระเบียบเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งทำให้บุคคลต้องตกอยู่ในชีวิตแห่งการพลัดหาย และการโหยหาที่ไม่มีวันพอ ของสิ่งที่เรียกว่าความปรารถนา อัตตะในทัศนะของลากองแม้จะให้ภาพที่ค่อนข้างสิ้นหวัง แต่ตัวแบบของอัตตะของลากองก็ยังมีลักษณะที่เสถียรและแน่นอนตายตัว (Mansfield 2000, 81) สำหรับคริสเตวาแล้ว อฏภาวะไม่จำเป็นต้องมีลักษณะที่มั่นคง การพยายามที่จะกดเก็บอาจนำไปสู่การกีดกันสภาวะไร้สำนึก แต่กระบวนการนี้ไม่ได้นำไปสู่การทำให้ สภาวะไร้สำนึกนั้นเป็นเสมือนกล่องที่มีฝาปิดอย่างมั่นคงดังที่พรอยด์จินตนาการ ภาวการณ์ไร้สำนึกไม่ได้เป็นสิ่งที่ถูกเก็บเอาไว้อย่างมิดชิดในมุมมืดของจิต หากแต่ท่องไปในมุมต่าง ๆ ของการนิยามตนของอัตตะ ในขณะที่เดียวกัน การนิยามตนเองก็ไม่ใช่ว่าสิ่ง ที่สมบูรณ์ ตำแหน่งแห่งที่หนึ่ง ๆ อาจถูกนิยามขึ้น แต่ก็ไม่ได้แยกตำแหน่งแห่งที่นั้นออกจาก สิ่งอื่น ๆ โดยเด็ดขาด ผลก็คือ อัตตะและกรรมของการกระทำ ไม่ได้แยกแตกต่างกัน โดยสิ้นเชิง อัตตะเป็นเพียงสิ่งสมมติที่อยู่ภายในบรรจุกฎเกณฑ์เชิงจินตนาการที่ผนังนั้น ลอดผ่านได้ อัตตะพยายามที่จะสร้างความมั่นคงของตนภายใน ในท่ามกลางภาวะ ไร้สำนึกที่กดดันลงบนอัตตะอยู่ตลอดเวลา ภาวการณ์ดังกล่าวทำให้จิตสำนึกไม่เคยอยู่ใน สภาวะเสถียรหรือเต็มไปด้วยความหมายที่แน่นอนลงตัวดังที่เคยถูกอธิบายโดยทฤษฎี จิตวิเคราะห์ (Mansfield ibid)

Abjection กับการสร้างอัตภาวะ

ใน *Powers Of Horror: An Essay On Abjection* (1982) คริสเตวาใช้มโนทัศน์ Abjection ในการชี้ให้เห็นถึงความไม่เสถียรของอัตภาวะ คำว่า abject นั้น หากแปลตรงตัว มีความหมายว่า ตกต่ำ ทุกข์เวทนา ซ้ำซาด ต่ำช้า น่ารังเกียจ น่าอับอาย ในขณะที่ abjection หมายถึงภาวะแห่งความทุกข์เวทนา หรือตกต่ำ ในโลกตะวันตก abjection เป็นคำที่มักถูกนำไปใช้ในการอธิบายถึงภาวะการณ์ที่สังคมรังเกียจเด็ดขั้นณ์ เช่น ความเกลียดชังทางศาสนา การมีเพศสัมพันธ์ในสายเลือด ร่างกายของเพศหญิง การบุชายันมนุษย์ สิ่งปฏิญูลจากร่างกาย ความตาย ลัทธิกินเนื้อมนุษย์ การฆาตกรรม การเฝ้าเปื้อย ความวิปริตต่าง ๆ บาบารา ครีต (Babara Creed) เสนอว่า abject คือสถานที่ที่ความหมายลุ่มครึนลง ที่ ๆ เป็นนิเสธของความเป็นฉัน abject คู่ความต่อชีวิต และดังนั้นจึงต้องถูกกีดกันออกจากอัตตะที่มีชีวิต ขับไล่ออกจากร่างกาย จัดวางไว้ในฝั่งตรงข้ามของพรมแดนแห่งจินตนาการที่แยกตัวตนออกจากสิ่งที่คู่ความตัวตน (Creed 1993, 65) สำหรับคริสเตวาแล้ว abject เป็นปฏิภิกิริยาที่มนุษย์มีต่อการที่ความหมายถูกคู่ความจนอาจลุ่มสลาย ที่แสดงออกในรูปการณ์ต่าง ๆ เช่น ความสยของขวัญ การอาเจียน ภาวะดังกล่าวเกิดขึ้นเนื่องจากเส้นแบ่งความแตกต่างระหว่างอัตตะและวัตถุหรือกรรม หรือระหว่างตัวตนและผู้อื่น สูญหายไป

คริสเตวาเสนอว่าอัตตะนั้น เกิดจากกระบวนการแยกและกีดกัน การกลายเป็นอัตตะของทารกนั้นเกิดขึ้นจากการแยกตนออกจากร่างกายของมารดาเพื่อเข้าสู่ระเบียบเชิงสัญลักษณ์และภาษา ที่ซึ่งลากองเรียกว่ากฎของบิดา (Law of the Father) (Lacan 2002) กระบวนการแยกตัวออกมาดังกล่าว มิได้ดำเนินไปอย่างราบรื่นหรือสะอาดสะอ้าน หากเต็มไปด้วยความเจ็บปวดและรุนแรง ที่เป็นเช่นนี้เพราะ ภายในครรภ์มารดานั้น ทารกและร่างกายของมารดาอยู่ร่วมกันภายใต้การถนอมกลม่อมเกลี้ยงเลี้ยงดูของมารดา ซึ่งไม่เพียงให้ความอบอุ่น และปลอดภัย หากแต่ยังสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การก้าวเข้าสู่การเป็นอัตตะผู้พูดภายใต้ระเบียบเชิงสัญลักษณ์ของภาษานั้น ทารกต้องยอมรับการสูญเสียความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับร่างกายของมารดา การแยกตัวตนออกจากร่างกายของมารดาจึงเป็นกระบวนการที่แตกหัก มิใช่การเปลี่ยนผ่านที่ราบรื่น ไม่ว่าจะเป็นการสร้างวินัยในการให้นมเป็นเวลา หรือการหย่านม การเรียนรู้ในการควบคุมการขับถ่ายของเสียออกจากร่างกาย และความหมายของสิ่งปฏิญูลในฐานะ abject ที่ไม่พึงประสงค์ การเรียนรู้ในการใช้ภาษาเพื่อแสดงออกแทนการร้องไห้

และแม้แต่ในขั้นตอนกระจกเงา ที่ทารกมองเห็นตนเองเป็นครั้งแรกในฐานะอัตตะที่แยกตัวเองออกจากมารดา ซึ่งคริสเตวาเห็นว่า เป็นประสบการณ์ที่แม่จะเป็นความปรารถนา ที่ความเป็น “ฉัน” ได้ก่อตัวขึ้น แต่ก็เต็มไปด้วยความทุกข์ของการแยกตัว และการสิ้นสุดลงของการพึ่งพา ภาพลักษณ์ของ “ฉัน” ในฐานะอัตตะจึงเป็นทั้งพลังอำนาจและความแปลกแยก หรือการเกิดขึ้นของอัตตะที่เป็นเอกเทศ กับความสูญเสียการเชื่อมต่อทางร่างกายกับมารดา ไปพร้อม ๆ กัน คริสเตวา เห็นว่ากระบวนการกลายเป็นอัตตะของทารก ซึ่งหมายถึงการสร้างขอบเขตของตัวตนที่แยกออกจากมารดานั้นเป็นกระบวนการของ abjection กล่าวคือ ประกอบไปด้วยการที่ทารกเรียนรู้ที่จะขับ คาย หรือถ่ายออก หรือปฏิเสธสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นอาหาร หรือของเสียจากร่างกาย อันเป็นกระบวนการเริ่มต้นสร้างเส้นแบ่งระหว่างตัวตน และสิ่งที่มีใช้ตัวตน และระหว่างภายในและภายนอก ไปจนกระทั่งการแยกตัวออกจากร่างกายของมารดาเพื่อเข้าสู่โลกแห่งระเบียบเชิงสัญลักษณ์

แนวคิดที่ว่าด้วยอัตภาวะของคริสเตวานั้น ทำทนายทฤษฎีว่าด้วยอัตภาวะในจิตวิเคราะห์และในทางปรัชญาตะวันตกที่วางอยู่บนฐานคิดว่าด้วยอัตตะในฐานะตัวตนที่เป็นเหตุเป็นผล มีความเป็นเอกเทศ และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในทางตรงกันข้าม การกลายเป็นอัตตะผู้พูดนั้นไม่เคยมั่นคงหรือสมบูรณ์ ในขณะที่อัตภาวะนั้นก็ก่อตัวขึ้นในกระบวนการของการแยกตัวที่รุนแรง อัตภาวะจึงเป็นสภาวะที่ปราศจากความมั่นคง (unstable) ทั้งนี้เนื่องจาก abject และสิ่งที่คุกคามเส้นแบ่งของอัตตะนั้น ไม่เคยหายไปไหน หากแต่ยังคงหลอกหลอนและสั่นคลอนการดำรงอยู่ของอัตตะ ไม่ว่าจะในเชิงกายภาพหรือจิตวิทยาอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ กระบวนการแยกตัวออกจากร่างกายของมารดา อันเป็นพื้นฐานของการสร้างอัตตะ ยังเป็นประสบการณ์ที่แตกต่างกันระหว่างชายและหญิง เพราะในขณะที่สำคัญเพศชาย การปฏิเสธมารดาหรือเพศหญิงเพื่อจะกลายเป็นอัตตะเป็นการแยกออกจากเพศที่แตกต่างกัน ที่ซึ่งความเป็นเพศหญิงได้กลายเป็นสิ่งคุกคามอัตลักษณ์ความเป็นชาย และดังนั้นอัตภาวะเพศชายจึงก่อตัวขึ้นในลักษณะของการสร้างระยะห่างจากเพศหญิงหรือความเป็นมารดา ในกรณีของเพศหญิงนั้น การปฏิเสธมารดาเพื่อกลายเป็นอัตตะ เป็นการแยกตัวออกจากมารดาผู้ที่มีเพศเดียวกัน ที่ซึ่งพวกเขาในท้ายที่สุดจะกลายเป็นมารดาเช่นเดียวกัน ซึ่งหมายถึงพวกเขาเป็นทั้งอัตตะ และ abject ที่คุกคามอัตภาวะไปพร้อมกัน ภาวะดังกล่าวทำให้เพศหญิงนั้นติดอยู่ในกับดักสองทาง กล่าวคือต้องปฏิเสธมารดาเพื่อเป็นประธานแห่งตน แต่ในขณะเดียวกันก็ถูกกำหนดให้เป็นมารดา

จูดิธ บัทเลอร์ กับการแสดงการกระทำของอัตภาวะ

จูดิธ บัทเลอร์ (Judith Butler) นับเป็นนักปรัชญาสตรีนิยมที่มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนวิธีคิดที่มีต่อมโนทัศน์อัตตะ และอัตภาวะ คำถามว่าด้วยอัตตะ สำหรับ บัทเลอร์ แล้ว เป็นคำถามสำคัญในทางการเมือง (1990, 2) งานเขียนของบัทเลอร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (1990), *Subjects of Desire* (1987), *Bodies That Matter* (1993) และ *The Psychic Life of Power* (1997) ได้รับอิทธิพลจากสำนักคิดอันหลากหลาย เช่น หลังโครงสร้างนิยมของฝรั่งเศส จิตวิเคราะห์ และสตรีนิยม ซึ่งให้ความสำคัญต่ออำนาจในการประกอบสร้างอัตตะ ที่ได้กลายมาเป็นตัวตนของบุคคล และการวิพากษ์แนวคิดด้วยอัตลักษณ์ที่วางอยู่บนแก่นสารนิยม ความเฉพาะ และความ เป็นสากล บัทเลอร์ให้ความสำคัญกับอำนาจ กระบวนการ เทคนิค และโครงสร้างของการสร้างอัตลักษณ์ (identification) ที่ก่อรูป ความเป็นอัตตะขึ้น หรือที่บัทเลอร์เรียกว่า “process of subjection” (Butler *ibid*) การนิยามความเป็นเพศ (gender) ของบัทเลอร์ในฐานะประเภทอัตลักษณ์ที่ปราศจาก ความเสถียร ในขณะที่อัตภาวะของมนุษย์นั้นเป็นกระบวนการที่แสดงการกระทำ (performative act)⁶ ได้เปลี่ยนวิธีคิดในการมองอัตตะและอัตลักษณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแวดวงสตรีนิยม โดยหันมาให้ความสำคัญต่อปฏิบัติการณ์ระหว่างเงื่อนไขที่จำกัดเชิง โครงสร้างกับความเป็นผู้กระทำการของบุคคล

⁶ Performativity เป็นมโนทัศน์ที่บัทเลอร์ ได้รับอิทธิพลมาจากจอห์น ออสติน (John Austin) นักปรัชญาด้านภาษา ออสตินอธิบายว่า ภาษานั้นสามารถทำหน้าที่เป็นรูปแบบหนึ่งของการ กระทำการทางสังคมและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง ออสตินเห็นว่ามนุษย์ไม่ได้ใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร เพียงอย่างเดียว หากแต่ยังใช้ภาษาในการกระทำ (performative actions) ด้วย เช่น ถ้อยคำ ที่เรากล่าวออกมา ไม่ได้มีฐานะเป็นเพียงประโยคที่บ่งบอกได้ถึงความผิดความถูก (constative language) ซึ่งออสตินนิยามว่าเป็นภาษาแบบพรรณนา แต่ประโยคนั้นสามารถเป็นการกระทำ ชนิดหนึ่ง ที่สร้างการเปลี่ยนแปลง เช่น การที่ทาสประกาศว่า “ต่อไปนี้ เราจะไม่ยอมตกเป็นเบี้ยล่าง ใครอีกต่อไป” ประโยคดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงการอธิบายสถานภาพของทาสผู้นั้นเท่านั้น หากแต่ เป็นการกระทำเพื่อปลดออกตนเองออกจากการกดขี่ หรือการที่ผู้พิพากษากล่าวว่า “บุคคลผู้นี้ เป็นผู้บริสุทธิ์” คำพูดดังกล่าวเป็นการกระทำที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสถานภาพของบุคคลดังกล่าว เป็นต้น บัทเลอร์ใช้แนวคิด performative acts ในการอธิบายเพศภาวะ โดยเห็นว่า เพศภาวะ ไม่เพียงเป็นการประกอบสร้างทางสังคมเท่านั้น แต่ยังเป็น การประกอบสร้างผ่านการพูดในฐานะที่เป็น การกระทำ (speech acts) และผ่านการสื่อสารที่ไม่ใช่การพูด เช่น ท่วงทำนองของร่างกาย

ข้อวิพากษ์ที่บัทเลอร์มีต่อการเมืองเรื่องอัตลักษณ์นั้นเกิดขึ้นในบริบทของข้อถกเถียงในวงการสตรีนิยมในระหว่างคริสต์ทศวรรษที่ 1980-1990 เกี่ยวกับเพศ, เพศภาวะ, และอัตลักษณ์ ในการอธิบายเกี่ยวกับ “ผู้หญิง” ในฐานะอัตตะ ในหมู่นักสตรีนิยม งานเขียนของ Butler เรื่อง *Gender Trouble* ได้เสนอโมโนทัศน์ว่าด้วยการกระทำ (Performative) ในการทำความเข้าใจอัตภาวะ สำหรับบัทเลอร์แล้ว ก่อรูปของอัตตะนั้น เป็นการซ้ำ (reiteration) ชนิดหนึ่งผ่านการกระทำเชิงภาษาและร่างกาย ภายใต้ปทัสถานที่มีอำนาจนำที่ประกอบสร้างความเป็นตัวตนขึ้นมา อัตภาวะในที่นี้จึงเป็นการประกอบสร้างทางวัฒนธรรมชนิดหนึ่ง แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นปริณทลแห่งความสามารถในการกระทำการด้วยเช่นกัน การแสดงการกระทำ (performativity) ช่วยให้อัตตะสามารถบ่อนเซาะเสถียรภาพทางศีลธรรม กรอบคิดทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมซึ่งได้สร้างเงื่อนไขของการก่อรูปของอัตตะ และในแง่นี้ จึงเปิดโอกาสต่อความเป็นไปได้ในการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการต่อต้านต่อโครงสร้างที่กดขี่

การกลายเป็นเพศภาวะ [Becoming gender]

แนวคิดที่ว่าด้วยการกลายเป็น (becoming) เป็นหัวใจสำคัญที่ซีโมน เดอโบวัวร์ (Simone de Beauvoir) ใช้ในการเปลี่ยนความเข้าใจเกี่ยวกับเพศ และทำลายข้ออ้างสำคัญที่ถือเอากายวิภาค (anatomy) เป็นจุดหมายปลายทาง (destiny) ด้วยการแยกเพศเชิงกายภาพ (Sex) ออกจากความเป็นเพศ/เพศทางสังคม (Gender) เพศเชิงกายภาพและร่างกาย ไม่ได้เป็นเหตุผลเชิงที่มาในความสัมพันธ์กับเพศทางสังคม บัทเลอร์เห็นว่าการเป็นผู้หญิง (woman) นั้นเป็นเพียงความเป็นไปได้ประการหนึ่ง ในการเป็นผู้หญิง (female) เท่านั้นเอง อย่างไรก็ตาม การแปล Sex ว่าเป็นเพศทางกายภาพ ในขณะที่ Gender คือเพศทางสังคม/วัฒนธรรม (หรือความหมายทางวัฒนธรรมของเพศกายภาพ) อาจเรียกได้ว่าเป็นการตีความเดอโบวัวร์ที่ผิด เพราะการแปลในลักษณะนี้ สร้างความเชื่อมโยงซึ่งกันและกันของภาวะการณ์ทั้งสองอย่างต่อเนื่องกัน

การกระทำเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างและรักษาอัตลักษณ์ทางเพศของผู้คน แนวคิดเรื่องการกระทำเป็นการปฏิเสธแนวคิดที่ว่า อัตลักษณ์นั้นมีมาก่อน และคุณสมบัติพื้นฐานที่นำไปสู่การกระทำ เช่น เป็นผู้หญิง จึงมีกริยาแซมซ้อย เป็นผู้ชาย จึงมีท่วงทำนองห้าวหาญ บัทเลอร์เห็นว่าการกระทำซ้ำ ทั้งผ่านวาจา ร่างกาย และการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์อื่น ๆ เป็นกระบวนการที่อัตลักษณ์ถูกก่อรูปและผลิตสร้างขึ้น ซึ่งเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขประวัติศาสตร์ (Butler 1990)

การจะเป็น “เพศ” (gender) ทั้งชายและหญิง หรือเพศอื่นๆ คือการเข้าไปเกี่ยวข้องกับมิติทางวัฒนธรรมของร่างกาย และอยู่ในตำแหน่งแห่งที่อันมีพลวัตในสนามแห่งความเป็นไปได้หลายประการทางวัฒนธรรม การเป็นผู้หญิง คือการกลายเป็นผู้หญิง ซึ่งไม่ได้หมายความว่า เป็นการได้รับสถานะทางภววิทยา บุคคลหนึ่งอาจเกิดมาเป็นเพศหญิง แต่ทว่า การที่เพศหญิง จะกลายเป็นผู้หญิงนั้น ประกอบไปด้วยกระบวนการแห่งการกระทำที่รวมเอาการตีความ ตีความใหม่ของความเป็นไปได้ทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เข้าไว้ด้วย

บัทเลอร์เห็นว่า สำหรับเดอโบวัวร์แล้ว คำกริยา “become” เป็นคำที่เต็มไปด้วยผลแห่งความกำกวม และเป็นคำสำคัญที่ทำทฤษฎีเกี่ยวกับ gender ที่มักนิยามภายใต้ความหมายของการเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นภายใต้ภาษาปิตาธิปไตยที่มีองศาที่เป็นศูนย์กลางในการสร้างตัวบุคคล ที่สวมทับลงบนตัวผู้หญิง ซึ่งได้ทำให้ร่างกายเป็นวัตถุที่ไม่กระทำ (passive) แนวคิดที่ว่าด้วยการกลายเป็นเพศภาวะ (becoming a gender) ได้เสนอวิธีคิดในการมองเพศภาวะในฐานะที่เป็น “โครงการ” และ “สิ่งประกอบสร้าง” ทั้งนี้เพราะการกลายเป็นเพศนั้น เป็นทั้งทางเลือก และเป็นทั้งการถูกหล่อหลอมทางวัฒนธรรม ทฤษฎีว่าด้วย gender ของ เดอ โบวัวร์ จึงเป็นการตีความฐานคิดของอัตถิภาวะนิยมว่าด้วยทางเลือกใหม่ การเลือกความเป็นเพศจึงเป็นสร้างความเป็นรูปเป็นร่างทางเพศ (embodiment) เสียใหม่ ในท่ามกลางความเป็นไปได้ของข่ายใยของปทัสถานทางวัฒนธรรมที่แม้จะลงหลักปักฐานก็ตาม

การจะเข้าใจว่าเรานั้นเลือกเพศของเรา มองอย่างผิวเผิน เป็นเรื่องยากที่จะเข้าใจ การจะเข้าใจข้อเสนอของเดอ โบวัวร์ มีความจำเป็นต้องทำความเข้าใจจุดยืนทางปรัชญาที่เธอมีต่อแนวคิดด้วยร่างกาย ซึ่งเดอ โบวัวร์ ขยายแนวคิดมาจากฌอง ปอล ซาร์ตร์ (Jean-Paul Sartre) ในการโต้เถียงกับวิธีคิดแบบ Cartesian สำหรับซาร์ตร์ แล้ว ร่างกายไม่ใช่สิ่งสถิตย์ ที่ดำรงอยู่นอกจิตสำนึกอันปราศจากชีวิต หากแต่เป็นวิถีแห่งการมุ่งหาความเป็นไปได้ต่าง ๆ อยู่เสมอ หรือที่ซาร์ตร์เรียกว่า จิตสำนึกนั้นดำรงในร่างของมัน (consciousness exists its body) ซาร์ตร์ใช้คำว่าดำรง (exist) หรือ การอยู่ (being) ในการทำความเข้าใจร่างกาย สำหรับเดอ โบวัวร์ แล้ว คำว่าการกลายเป็น (becoming) ได้ขยายความเข้าใจเกี่ยวกับร่างกายในปริมาตรของเพศ และเพศภาวะ เดอ โบวัวร์ ได้เสนอประโยคอันชื่อเสียงว่า “บุคคลไม่ได้เกิดมาเป็นผู้หญิง หากแต่ได้กลายมาเป็นผู้หญิง” (One is not born, but rather becomes, a woman) การกลายเป็นในที่นี้ เป็นการเดินทางประเภทหนึ่ง จากภววิทยาของร่างกาย สู่อารมณ์เป็นตัวตนในวัฒนธรรม การย้ายจาก sex ไปสู่ gender นั้น เป็นการเคลื่อนย้ายจากความเป็นรูปร่าง (embodiment) แบบหนึ่ง

ไปสู่ความเป็นรูปร่างอีกแบบหนึ่ง หรือหากพูดในสำนวนของชาร์ตอร์ ก็คือ การดำรงอยู่ของร่างกายของคน ๆ หนึ่งในรูปแบบการณทางวัฒนธรรมหนึ่ง มีความหมายอย่างน้อยบางส่วนเสียของการกลายเป็นเพศภาวะของคน ๆ หนึ่ง นอกจากนี้แล้ว เดอ โบว์วอร์ ยังเห็นว่า ไม่มีสิ่งที่เรียกว่า ร่างกายทางกายภาพ หรือร่างธรรมชาติ (natural body) ที่บริสุทธิ์ เช่นเดียวกับชาร์ตอร์แนวคิดที่ว่าด้วยร่างธรรมชาตินั้น เป็นสิ่งที่เข้าใจไม่ได้ (inapprehensible) ด้วยเหตุนี้ เพศเชิงกายภาพ (Sex) จึงไม่เคยเป็นสภาวะการณที่บริสุทธิ์เป็นธรรมชาติ ปราศจากการแทรกแซงโดยสังคม

อรรถะกับการกลายเป็นเพศหญิง

คำถามที่น่าสนใจต่อมาได้แก่ สำหรับผู้หญิงแล้ว การกลายเป็นเพศภาวะนั้นมีความหมายอย่างไร? บัทเลอร์ เห็นว่า ข้อเสนอของเดอ โบว์วอร์ ว่าด้วยการเป็นรูปการณของความเป็นอื่น (Figure of alterity) นั้นมีความสำคัญในการเข้าใจอรรถะของเพศหญิง สำหรับผู้หญิงแล้ว ความสัมพันธ์ที่เธอมีกับเพศชาย เป็นภาวะที่ปราศจากแก่นสาร ต่อหน้าความเป็นแก่นสารของชาย หรือเป็นความเป็นอื่น (Other) ในความสัมพันธ์กับเพศชายในฐานะองค์ประธาน (Subject) ซึ่งเป็นกรอบคิดที่เดอ โบว์วอร์ ขยายความจากงานเขียนของเฮเกิล (Friedrich Hegel) ว่าด้วยความสัมพันธ์แบบวิภาษวิธีระหว่างนายกับทาส ความสัมพันธ์หญิงกับชายนั้น หัวใจสำคัญอยู่ที่ “ร่างกาย” (body) และความเป็นตัวตนในร่างกาย (embodiment) ที่ต่างกันระหว่างเพศหญิงและเพศชาย ที่สะท้อนการแยกขั้วตรงข้ามทางเพศ (Gender polarity) ระหว่างการสลัดตัวตนออกจากร่างของเพศชาย (masculine disembodiment) กับ การเป็นทาสต่อร่างกายของเพศหญิง (feminine enslavement to the body) การสลัดตัวตนออกจากร่างกายนั้น ทำให้บุคคลสามารถก้าวไปสู่ภาวะที่พ้นจากโลกธรรมชาติ หรือที่รู้จักกันในนามของอุตรภาพ (transcendence) ในขณะที่ความไม่สามารถที่จะไปพ้นร่างกายทำให้บุคคลยังคงต้องติดอยู่ในโลก หรือที่เรียกกันว่าอภันตรภาพ หรือภาวะที่อยู่ในโลก (immanence) ความเป็นอรรถะของเพศชายนั้น หมายถึงการเป็นองค์ประธาน ซึ่งสามารถที่จะก้าวพ้นไปจากร่างธรรมชาติของตน การตระหนักรู้ดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นได้ด้วยตัวเอง หากแต่จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้หญิงนั้นครอบครองร่างที่อยู่ตรงกันข้าม ในฐานะร่างที่เป็นแก่นสารของธรรมชาติ และจงจำอยู่ในภายใต้อัตลักษณ์เช่นนั้น ผู้หญิงคือร่างกาย (ไม่ใช่ดำรงร่างกาย) ด้วยเงื่อนไขนี้เท่านั้นที่เพศชายจึงจะสามารถทิ้งร่างธรรมชาติไปสู่ภาวะอุตรภาพได้ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมได้แก่ การที่ร่างของผู้หญิงยังคงต้องทำหน้าที่ในการ

ให้กำเนิดบุตร ผลิตซ้ำเชิงชีวะกายภาพให้กับครอบครัว เพศชายนั้นแม้จะทำการผลิต แต่อำนาจในการผลิต ไม่จำเป็นต้องยึดโยงอยู่กับร่างกายอีกต่อไป (เช่นการใช้เทคโนโลยี ในการทำการผลิต) และดังนั้นจึงก้าวพ้นไปจากเงื่อนไขที่จำกัดสิ่งมีชีวิตประเภทอื่น ในขณะที่ผู้หญิงถูกทำให้เป็นอื่นภายใต้การถูกผูกติดกับร่างกายธรรมชาติ การไปพ้นโลก ทางธรรมชาติของเพศชาย ซึ่งเป็นเป้าหมายที่นำไปสู่เสรีภาพ/ความเป็นเอกเทศ นอกอวัยวะ (disembodied freedom) ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ ก็ด้วยการปฏิเสธเงื่อนไขของโลกธรรมชาติ หรือการกดทับความเป็นอื่น (Butler 1986)

อย่างไรก็ตาม เดอ โบว์วอร์ เห็นว่า หนทางแห่งการไปสู่เสรีภาพนอกอวัยวะ (disembodied freedom) นั้น กลับไม่เคยเกิดขึ้นจริง เพราะร่างกายไม่ใช่สิ่งที่จะถูก ปฏิเสธได้ สำหรับเพศหญิงแล้ว ภายใต้ความสัมพันธ์กับเพศชาย พวกเขาจึงตกอยู่ใน ภาวะความแปลกแยกสองประเภท กล่าวคือ หากดำรงสภาวะของความเป็นเพศหญิง ในร่างธรรมชาติ ย่อมหมายถึงการยอมตกอยู่ในสภาวะที่เป็นวัตถุ (object) หรือเป็นอื่น หรือหากพยายามที่จะเป็นชาย ด้วยการแสวงหาเส้นทางแห่งเสรีภาพด้วยการสลัดตน ออกจากอวัยวะ ปฏิเสธร่างกายเชิงกายภาพ ก็ไม่มีทางเป็นไปได้ เดอ โบว์วอร์ เห็น เช่นเดียวกับชาร์ตส์ว่า ภาวะอุตรภาพนั้นจะเกิดขึ้นได้ ต้องอยู่ในบริบทของร่างที่มีตัวตน (Corporeal term) ไม่ใช่ภาวะที่ล่องลอยอย่างเป็นอิสระจากโลกกายภาพ เดอ โบว์วอร์ เสนอให้มองร่างกายเช่นสถานการณ์ (The body as situation) ซึ่งมีนัยความหมาย อย่างน้อยสองประการด้วยกันคือ 1) ในฐานะที่เป็นที่ตั้งของการตีความทางวัฒนธรรม ร่างกายเป็นความเป็นจริงเชิงวัตถุที่ถูกจัดวางและนิยามภายในบริบทของสังคม และ 2) ร่างกายยังเป็นสถานการณ์ ที่ถูกรับเอามา และตีความในความหมายที่ถูกลมอบให้ ในแง่นี้ ร่างกายจึงไม่ใช่ “ภาวะที่มีขีดจำกัด” หรือ “แก่นสาร” หากแต่เป็น “สนามของ ความเป็นไปได้ในการตีความ” (Field of interpretive possibilities) ร่างกายจึงเป็น ความเชื่อมต่อดังที่วัฒนธรรมกำหนดมา และทางเลือกจากการตัดสินใจของเรา การใช้ชีวิตในร่างกาย (Existing one's body) จึงกลายเป็นวิถีทางส่วนตัวของการรับ เอามาและตีความปทัสถานทางเพศใหม่ (Butler 1986, 44-46)

บัทเลอร์เห็นว่า หากเราเข้าใจร่างกายในฐานะที่เป็นสถานการณ์ทางวัฒนธรรม แนวคิดที่ว่าด้วยร่างธรรมชาติและเพศตามธรรมชาติ ย่อมกลายเป็นสิ่งที่น่าสงสัยขึ้น เรื่อย ๆ หากการดำรงในร่างของบุคคล (existing one's body) และร่างของบุคคลนั้นมี ภาวะเป็นสถานการณ์ ร่างกายและเพศย่อมเป็นสนามแห่งความเป็นไปได้ทางวัฒนธรรม ที่ทั้งกำหนดเราและทั้งที่เรากำหนดความเข้าใจของตัวเอง ในแง่นี้ การกลายเป็น

เพศภาวะจึงไม่ใช่แค่การแยกความแตกต่างระหว่างเพศ (sex) กับ เพศภาวะ (gender) หากแต่เป็นการทำความเข้าใจเพศและเพศภาวะเสียใหม่ เพราะไม่เพียงแต่เพศทางกายภาพ จะไม่ได้กำหนดเพศภาวะเท่านั้น หากแต่ยังไม่จำเป็นที่เพศทางกายภาพจะเป็นเงื่อนไขที่สร้างขีดจำกัดให้กับความเป็นไปได้ของเพศภาวะอีกด้วย ดังที่แมร์ลู ปองทีเสนอไว้ว่า มนุษย์นั้นมีไม่ใช่สปีชีส์ธรรมชาติ หากแต่เป็นแนวคิดทางประวัติศาสตร์ ผู้หญิงมีใช่ความเป็นจริงที่สมบูรณ์ หากแต่เป็นการกลายเป็น และการกลายเป็นนี้เองที่เธอควรจะนำมาเปรียบเทียบกับผู้ชาย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความเป็นไปได้ของเธอต่างหาก ที่ควรได้รับการนิยาม (Butler 1986, 45)

การแสดงความเป็นเพศ (Performing gender)

บัทเลอร์ ได้สานต่อแนวคิดที่ว่าด้วยการกลายเป็นเพศภาวะที่ เดอ โบวัวร์ ได้เริ่มต้นไว้ ด้วยข้อเสนอที่ว่าเพศภาวะนั้น ไม่ได้เป็นเพียงสถานการณ์เท่านั้น และกระบวนการกลายเป็นเพศภาวะ จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อในการกระทำเท่านั้น เพศภาวะจึงเป็นปฏิบัติการของการแสดง หรือ performativity อันเป็นแนวคิดที่ บัทเลอร์ได้รับอิทธิพลทั้งจาก จิตวิเคราะห์, ปรากฏการณ์นิยม และ ทฤษฎีวัจนกรรม (speech-act theory) บัทเลอร์ฉีกแนวคิดที่ว่าด้วยเพศภาวะออกจากทั้งแก่นสารนิยม (essentialism) โดยปฏิเสธว่าเพศภาวะมีรากกำเนิดมาจากเพศหรือ sex และ ทั้งออกจากประกอบสร้างนิยม (constructivism) โดยแย้งว่าเพศภาวะ ไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นจากความคิด หรือปทัสถาน เท่านั้น หากแต่เพศภาวะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากการกระทำ หรือกล่าวอย่างรวบรัดคือ เพศภาวะคือการกระทำการนั่นเอง

บัทเลอร์ แยกความแตกต่างระหว่างคำสองคำ ได้แก่ performed - ถูกแสดง และ performative - ที่ซึ่งแสดงออก สำหรับเธอแล้ว เวลาพูดว่า gender is performed หรือเพศภาวะถูกแสดงนั้น หมายถึง เราได้สวมเอาบทบาททางเพศหนึ่ง ๆ แล้วแสดงออก (acting) และการแสดงดังกล่าวนี้ สำคัญต่อเพศภาวะที่เราเป็น หรือต่อโลกที่เราแสดงให้เห็น (หรือเป็นผู้ชม) แต่นัยของ gender is performative นั้นมีความหมายที่ต่างออกไป performative หรือปฏิบัติการแห่งการแสดงนั้น ผลิตสร้างผลอย่างใดอย่างหนึ่งต่อความคิด จิตสำนึกของการเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เราเดิน พูด แสดงท่าทาง หรือกระทำการต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการประมวล การรวบรวมความเป็นเพศ ที่ถูกผลิตซ้ำอยู่ตลอดเวลา และด้วยการกระทำซ้ำเช่นนี้ จึงได้ผลิตสร้างความคิดเกี่ยวกับเพศขึ้นมา การกล่าวว่

เพศภาวะนั้น performative จึงหมายความว่า ไม่มีใครเป็นเพศภาวะตั้งแต่เริ่มต้น เพศภาวะ ไม่ใช่ข้อเท็จจริง (fact) หากแต่ด้วยปฏิบัติการของการแสดงที่เราทำสืบเนื่อง กันมาต่างหาก ที่ผนึกรวมความคิดว่าด้วยเพศภาวะขึ้นมา ดังที่บัทเลอร์ได้กล่าวไว้ว่า “เพศภาวะเป็นกระบวนการที่ร่างกายถูกทำให้เข้ารูปแบบซ้ำแล้วซ้ำเล่า เป็นชุดของการกระทำซ้ำ ภายในกรอบการกำกับที่เข้มงวด ที่เข้มข้นข้ามกาลเวลา ซึ่งได้ทำให้ แก่นสารทางเพศนั้นปรากฏเป็นรูปร่างขึ้น” (Butler 1990, 278) ยกตัวอย่างเช่น การสวม กระโปรงของเพศหญิง และท่วงท่าที่เข้มซ้อย ที่ถูกแสดงออกซ้ำแล้วซ้ำเล่าตลอดช่วงเวลา ทางประวัติศาสตร์ในการผลิตสร้าง ความหมายของความเป็นเพศหญิง

ในแง่นี้ เพศภาวะจึงเป็นภาวะการณ์ที่ถูกทำให้เป็นสถาบันผ่านการกระทำ การที่โดยภายในแล้วไม่ได้มีความต่อเนื่อง เป็นการกระทำที่มีตัวเอง และสังคมเป็นผู้ชม ซึ่งประสบความสำเร็จได้ก็ด้วยการที่ผู้ที่แสดงนั้นเชื่อในสิ่งที่ตนแสดงผ่านร่างกาย ของตนเอง และแสดงผ่านร่างกายในสิ่งที่ตนเองเชื่อ ร่างกายในที่นี้ จึงไม่ได้เป็นเพียง สถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ ดังที่ เดอ โบวัวร์ได้เสนอไว้ หากแต่เป็นสิ่งที่ผลิตซ้ำ สถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ ในฐานะที่เป็นการแสดงการกระทำ (performative act) เพศภาวะจึงไม่ได้เป็นอย่างใดอย่างหนึ่งระหว่างทางเลือกที่ไร้รากฐานของปัจเจกบุคคล หรือบทบาทวัฒนธรรมที่กำหนดลงบนตัวคน เช่นเดียวกับที่ร่างกายไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ แสดงอำนาจของรหัสหมายทางวัฒนธรรม หรือเป็นตัวตนที่ดำรงอยู่ก่อนชนบททางเพศ หากแต่ร่างกายเพศ (gendered body) นั้นกระทำการในพื้นที่ที่ร่างกายถูกควบคุมโดย วัฒนธรรม โดยการกระทำนั้นแสดงให้เห็นถึงการตีความภายในขอบเขตของและ ทิศทางของวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่

หากเพศภาวะคือปฏิบัติการแสดงที่ทำซ้ำ โดยไม่มีต้นแบบ ผ่านการตีความ ของปัจเจกบุคคล การเป็นผู้หญิงที่เกิดขึ้นภายใต้กระบวนการดังกล่าว ย่อมไม่มี จุดกำหนดที่เป็นแก่นสารที่จริงแท้ ดังเดิม ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ข้อเสนอของบัทเลอร์ ว่าด้วยปฏิบัติการแสดงของเพศภาวะจึงเป็นการถอดรื้อภววิทยา (deontologizing) ของ สิ่งที่เรียกว่าผู้หญิง ในการถอดรื้อการดำรงอยู่ของการเป็นผู้หญิงดังกล่าว บัทเลอร์ ได้วิพากษ์ทฤษฎีของสตรีนิยมที่สร้างความเป็นการเมือง บนอัตลักษณ์ร่วมของความเป็น ผู้หญิง และเรียกร้องให้เฟมินิสต์นั้น ไปให้พ้นตัวแบบของการแสดงออกถึงความเป็น เพศภาวะ โดยเห็นว่า ไม่มีอะไรเลยเกี่ยวกับความเป็นผู้หญิง (femaleness) รอทที่จะ ถูกแสดงออก (expressed) ในฐานะที่เป็นคุณลักษณะร่วมกันทางเพศ

สรุป

นักคิดสตรีนิยมทั้งสามท่าน ลูซ อิริกาเรย์, จูเลีย คริสเตวา, และจูดีธ บัทเลอร์ ต่างก็มีจุดร่วมกันในการแสวงหาวิธีการทำความเข้าใจอัตภาวะที่หลุดออกจากกรอบคิดของชายเป็นใหญ่ ที่ซึ่งอัตภาวะถูกให้ภาพที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นกลาง มีความเป็นเหตุผล เป็นสากล และอเพศ การประกาศว่าอัตตะนั้นมีใช้สิ่งสากล มิได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พร้อมทั้งเปิดเผยให้เห็นถึงภาวะความเป็นเพศที่ถูกกดทับอยู่ภายใต้มนทัศน์ว่าด้วยอัตตะ และอัตภาวะ จึงถือเป็นคุณูปการสำคัญที่นักคิดในสายสตรีนิยมมีต่อทฤษฎีและข้อถกเถียงว่าด้วยอัตภาวะ อีกทั้งยังเป็นการเปิดมิติว่าด้วยการเมืองเรื่องเพศที่ปิดซ่อนอยู่ในการสร้างทฤษฎีดังกล่าวอีกด้วย

สำหรับอิริกาเรย์แล้ว อัตภาวะของเพศหญิงมีความแตกต่างอย่างยิ่งจากอัตภาวะที่มีลิงก์เป็นศูนย์กลางของเพศชาย อีกทั้งยังถูกกดปราบ ในขณะที่เพศหญิงนั้นถูกกีดกันจากภาพแสดงแทนเชิงสัญลักษณ์ และถูกปิดบังจากกระเจกเงาของอัตภาวะของเพศชาย อิริกาเรย์เห็นว่าอัตภาวะเพศหญิงนั้นแตกต่างจากอัตภาวะแบบแผนของเพศชาย การจะสลัดหลุดจากการถูกกดทับโดยอัตภาวะของเพศชายนั้น จำเป็นต้องทำลายระเบียบที่มีองคชาตเป็นศูนย์กลาง และทวิลักษณ์ระหว่างอัตตะกับความเป็นอื่น และยืนยันอัตภาวะของเพศหญิง ที่ไม่ถูกนิยามเพียงตัวแบบของอัตตะเชิงเหตุผล และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อิริกาเรย์นั้นให้ความสำคัญต่อร่างกายของผู้หญิง ซึ่งมีได้มีองค์ประกอบเพียงหนึ่งเดียว หากแต่ส่วนต่างๆของร่างของเพศหญิง ล้วนมีความสำคัญในการแสดงถึงอัตภาวะทางเพศทั้งสิ้น ในการยืนยันรับรองอัตภาวะเพศหญิง จึงมีความจำเป็นต้องสร้างรูปแบบของภาษาและสัญลักษณ์ใหม่ที่สามารรถสะท้อนถึงอัตภาวะของเพศหญิงได้

ส่วนคริสเตวานั้น มองอัตตะและอัตภาวะต่างจากอิริกาเรย์ เพราะในขณะที่อิริกาเรย์ให้ความสำคัญกับแสวงหาอัตภาวะเพศหญิงที่ประกอบสร้างจากร่างกายของเพศหญิงภายใต้ภาษาและสัญลักษณ์ทางเพศที่แตกต่างไปจากเพศชาย คริสเตวานั้นกลับไม่เห็นด้วยกับแนวคิดสารัตถนิยมของอัตตะ และไม่เชื่อในการเมืองเชิงอัตลักษณ์ที่เชิดชูอัตตะของเพศหญิง โดยเห็นว่าไม่ว่าจะอัตตะเพศชายหรือเพศหญิง ล้วนมีความไม่มั่นคงทั้งสิ้น คริสเตวาใช้แนวทางเชิงจิตวิเคราะห์ในการอธิบายอัตภาวะว่าต่างก็ก่อรูปขึ้นด้วยการปฏิเสธร่างกายของมารดา และความขัดแย้งระหว่างภาวะเชิงสัญลักษณ์ซึ่งหมายถึงขั้นก่อนภาษาที่อัตตะเชื่อมโยงกับร่างกายของมารดา กับโลกเชิงสัญลักษณ์ของระเบียบภาษาและกฎทางสังคม ที่อัตตะต้องเรียนรู้เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของตน อัตตะจึงเป็นภาวะที่อยู่ในกระบวนการตลอดเวลา

สำหรับบทเลออร์นั้น แม้จะปฏิเสธสารัตถนิยมของเทศหญิงเช่นเดียวกับคริสเตวา โดยไม่เห็นด้วยกับฐานความคิดว่าด้วยร่างกายของเทศหญิงอันเป็นที่มาของอัตภาวะ แต่บทเลออร์ก็ไม่ได้เห็นด้วยกับกรอบคิดแบบจิตวิเคราะห์ของคริสเตวา และข้อเสนอว่าด้วยภาวะของพัฒนาการเชิงสัญลักษณ์ก่อนภาษาที่เชื่อมโยงกับร่างกายของมารดาและถูกปฏิเสธเพื่อก้าวเข้าสู่โลกแห่งระเบียบเชิงสัญลักษณ์ ด้วยจุดยืนแบบหลังสมัยใหม่นิยม บทเลออร์เห็นว่า ไม่มีอดีตใดดำรงอยู่ก่อนการกระทำ ไม่มี “ฉัน” ที่ดำรงอยู่ก่อนที่กระทำการทางเพศภาวะ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ อดีตจะถูกผลิตขึ้น และผลจากการกระทำซ้ำมีสาเหตุ เพศภาวะนั้นเป็นการกระทำ (doing) มีใช่การดำรงอยู่ (being) และแม้ว่าบทเลออร์จะเห็นพ้องกับคริสเตวาว่าอัตภาวะนั้นเป็นภาวะการณ์ที่ไม่มั่นคง แต่ความไม่มั่นคงนั้น ไม่ได้เกิดจากแรงขับเคลื่อนทางจิตวิทยาและการปฏิเสธการเชื่อมโยงกับมารดาในขั้นก่อนภาษา หากแต่เป็นเพราะกระบวนการประกอบสร้างด้วยการแสดงซ้ำทางเพศภาวะนั้น ย่อมไม่มีหลักประกันใดในการรักษาความคงที่และต่อเนื่องของอัตภาวะได้

ในทัศนะของบทเลออร์ การมุ่งแสวงหาอัตตะเฉพาะของเทศหญิง เป็นกระบวนการสร้างสารัตถนิยม ที่ไม่ต่างไปจากกระบวนการสร้างอัตตะของเพศชาย อันเป็นอำนาจที่สตรีนิยมเพียรพยายามจะคัดล้างมาตลอดช่วงประวัติศาสตร์ ความพยายามใด ๆ ก็ตามในการสร้างแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของเทศหญิง เท่ากับเป็นการผลิตซ้ำความเป็นแก่นสารจากวาทกรรมที่ขบวนการสตรีนิยมมุ่งที่จะบ่อนเซาะเอง ไม่ว่าแหล่งที่มาของแก่นสารความเป็นเทศหญิงนั้น จะมาจากอุดมคติก่อนวาทกรรม (pre-discursive ideal) หรือนอกวาทกรรมของเพศชายก็ตามที การเชื่อ หรือการจินตนาการถึงความเป็นเทศหญิงในฐานะเพศที่เป็นเอกเทศ เท่ากับเชื่อว่ามีเพศที่อยู่ภายนอกบริบททางประวัติศาสตร์และระบบอำนาจทางวินัย ความขัดกันของแนวคิดระหว่างอิริกาเรย์, คริสเตวา, และบทเลออร์สะท้อนความไม่ลงรอยทางความคิดในการอธิบายอัตตะทางเพศ ระหว่างความพยายามในการสร้างอำนาจการต่อรองให้กับอัตตะที่ถูกกดทับด้วยการแสวงหาที่ทางให้กับอัตตะทางเพศของผู้หญิง กับข้อเสนอที่ว่ากระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ทุกประเภทล้วนเป็นการทำให้การดำรงอยู่ในโลกนั้นกลายเป็นภาวะที่เสถียร จำกัด และถูกควบคุมกำกับ อันเป็นกระบวนการที่แท้จริงแล้ว นักสตรีนิยมทั้งหลายมุ่งหวังที่คัดล้างและเปลี่ยนแปลง ในข้อถกเถียงดังกล่าว สุดท้ายแล้ว ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องตั้งคำถามว่า ตัวแบบว่าด้วยอัตภาวะใดที่นำไปสู่อิสรภาพได้อย่างเป็นจริง? (Mansfield 2000, 78)

กิตติกรรมประกาศ

บทความชิ้นนี้ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง อัตภาวะ ความเป็นอื่น และการเสริมสร้างอำนาจ ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (ทุนเมธีวิจัยอาวุโส) สัญญาเลขที่ N42A671042

เอกสารอ้างอิง

- Beauvoir, Simone de. 2010. *The Second Sex*. New York: Vintage Books.
- Braidotti, Rosi. 1994. *Nomadic subjects: Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*. New York: Columbia University Press.
- Butler, Judith. 1990. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. London: Routledge.
- _____. 1986. "Sex and Gender in Simone de Beauvoir's *Second Sex*." In *Yale French Studies, No. 72, Simone de Beauvoir: Witness to a Century*, 35-49. CT, New Haven: Yale University Press.
- _____. 2004. *Undoing Gender*. New York :Routledge.
- Carol, Catherine. 2019. "Luce Irigaray on Women and Natural Law." In *Research Handbook on Natural Law Theory*, edited by Jonathan Crowe and Y. Constance Lee, 235-252. MA, Northampton: Edward Elgar Publishing
- Creed, Barbara. 1993. *Horror And the Monstrous Feminine: An Imaginary Abjection*. London: Routledge.
- Deleuze, Gilles. 1988. *Foucault*, translated by Sean Hand. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Freud, Sigmund. 1997. *The Interpretation of Dreams* translated by A. A. Brill. Towcester: Wordsworth Editions.
- Habermas, Jurgen. 1987. *The Philosophical Discourse of Modernity*. Cambridge: MIT Press.
- Hass, Marjorie. 2000. "The Style of the Speaking Subject: Irigaray's Empirical Studies of Language Production", *Hypatia* 15(1): 64-89.
- Irigaray, Luce. 1985a. *Speculum of the Other Woman*, translated by Gillian G. Gill. Ithaca: Cornell University Press.

- _____. 1985b. *This Sex Which is Not One*. translated by Catherine Porter and Carolyn Burke. Ithaca: Cornell University Press.
- Kristeva, Julia. 1973. *The System and the Speaking Subject*. NL, Lisse: The Peter de Ridder Press.
- _____. 1984. *Revolution in Poetic Language*. translated by Margaret Waller. New York: Columbia University Press.
- _____. 1982. *Powers of Horror: An Essay on Abjection*, translated by Leon S. Roudiez. New York: Columbia University Press.
- _____. 1986. "A Question of Subjectivity - an Interview." *Women's Review* 12: 19-21.
- Lacan, Jacques. 1956. "Symbol and Language." In *The Language of the Self*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- _____. 2006. "The Mirror Stage as Formative of the Function of the I" In *his Écrits: A Selection*. Bruce Fink, Trans. New York: W. W. Norton & Company, Inc. (Original work published 1949)
- _____. 2006 [1966]. *Écrits: The First Complete edition in English*, translated by Bruce Fink. New York: W. W. Norton.
- Lakoff, Robin. 1975. *Language and Woman's Place*. New York: Harper & Row.
- Mansfield, Nick. 2000. *Subjectivity: Theories of the self from Freud to Haraway*. London: Routledge.
- Meyerowitz, Joanne. 2008. "A History of "Gender,"" *The American Historical Review* 113(5): 1346-1356.
- Schutte, Ofelia. 1991. "Irigaray on the Problem of Subjectivity," *Hypatia* 6(2): 64-76.
- Tannen, Deborah. 1991. *You Just Don't Understand*. London: Virago.